

CRKVENOSLAVENSKE TEKSTOLOŠKE PARALELE
U PRIJEVODU ZLATOUSTOVE HOMILIJE
И КЪЖЕ НЕ ГОВДИТИ НА ЛИЦА

Olga NEDELJKOVIĆ, Zagreb

Prvi slavenski prevodioci morali su nailaziti na najrazličitije, za nas danas ponešto i nepredvidljive teškoće pri prevođenju sa visoko razvijenog, i leksičko-semantički, i sintaksički, grčkog jezika na još neoformljen slavenski pismeni jezik. Stoga je dosta teško govoriti o mogućnosti nekih pravih ekvivalenata u slavenskom; prije bi možda trebalo sva ta rješenja gramatičkih oblika i konstrukcija, sintaksičkih i stilskih obrta razmatrati kao kompromisna, najbolja moguća koja je slavenski jezik pružao svojim prvim prevodiocima. Ovi kompromisi su umnogome morali imati grčku, neslavensku prevagu, pa su često našli svoga izraza i u dubletskim oblicima i konstrukcijama, što je sve moralo biti ne samo prisutno već i u prvim prijevodima, nego je predstavljalo sastavni, neodvojivi dio norme prvog književnog slavenskog jezika. Čini se ipak da je prevodiocima na slavenski jezik manje problema zadavalo potpuno odsustvovanje neke polunormirane gramatike pisanog jezika. Oni su jednostavno slavensku jezičnu stihiju ukalupili prema grčkim i latinskim obrascima u onoj mjeri u kojoj je to slavenski jezični materijal dopuštao, uvodeći strane slavenskome, glomazne gramatičke konstrukcije i veoma kompliciranu i teško razumljivu i današnjem čitaocu grčku sintaksu. U tome predpismenom periodu, sudeći i po sačuvanim spomenicima, mnogo veći problem morao je prevodiocima predstavljati leksik. Leksičko variranje, stalna supstitucija jednih leksema drugima predstavlja bitno svojstvo prevodilačke tehnike ćirilometodske škole. Prvi prevodioci su se našli pred teškim zadatkom neophodnosti određivanja i preciziranja termina i izraza najrazličitijih kategorija pojmova, konkretnih i apstraktnih, koji često nisu ni postojali

u slavenskom jezičnom materijalu, pa ih je trebalo stvarati i mukotrpno tragati za izražajnim mogućnostima slavenskog jezika na području tvorbe riječi. Mehanizmi prijevoda, s posebnim obzirom u domenu nepodudaranja grčke i slavenske kulture vrlo su pregledno izloženi u studiji E. M. Vereščagina.¹

Prijevodni prvih prevodilaca, kao i kasnijih imali su mnoge nedostatke i nesavršenosti, kao i odlična rješenja i veoma vješto prevedena mjesta grčkih i latinskih originala. Ne može se prihvatiti mišljenje nekih istraživača da su Konstantinovi i Metodijevi prijevodni bili savršeni, a da su ih kasniji redaktori pokvarili, i ne razumijevajući niz mjesta unijeli u njih greške,² iako je nesumnjivo i toga bilo, kao što je bilo i usavršavanja prvobitno prevedenih mjesta pojedinih prijevodnih djela. Sam karakter najvećeg dijela srednjovjekovne slavenske literature sa odsustvom autora i direktne tekstualne tradicije, ili možda preciznije, s jednom veoma zapletenom tekstualnom situacijom³ onemogućava rekonstruiranje prvobitnog prijevoda ili slavenskog originala. Zbog tzv. »otvorene tradicije«,⁴ tipične za slavensku srednjovjekovnu književnost, svi su pokušaji rekonstrukcije, počev od prvobitne Konstantinove azbuke i abecedara do arhetipova, prototipova, tzv. Urtextova čitavog niza sadržajno veoma različitih djela, osuđeni na propast. To je bila zabluda dosadašnjih istraživača koji su u nekom određenom tipu liturgijskih djela (jevandjelja, apo-

---

¹ E. M. В е р е щ а г и н, Из истории возникновения первого литературного языка славян. Переводческая техника Кирилла и Мефодия, Т. I, II, изд. Москв. Унив. 1971, 1972 стр. 255 + 199, спец. т. I, стр. 23—63; 78—126.

² B. von Arnim, Beiträge zum Studium des altbulgarischen und altkirchenslavischen Wortbildung und Übersetzungskunst. Sitzungsberichte der Preuss. Akad. der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse, 1931, 32.—; F. Grivec, Konstantin und Method, Lehrer der Slawen, Wiesbaden 1960, 197—209. К. Мирчев, Константин-Кирил, създател на старобългарския книжовен език Български език, год. XIII, кн. 3, София 1963, 188—197. Naveščemo još samo interesantno mišljenje K. Horálka koji visoko prevodilačko umijeće pripisuje samo tetrama, dok u aprakosima nalazi ropsko podražavanje grčkom originalu kao rezultat donijeh redakcijskih popravaka i intervencija: Evangeliaře a čtveroevangelia, Praha 1954, str. 313,

³ R. Picchio, In merito alla tradizione testuale russa antica. Studi in onore di Arturo Cronia, Università di Padova, Centro di studi sull'Europa orientale, 1967, 415—432; Isti, Le canzoni epiche russe e la tradizione letteraria. Atti del Convegno internazionale sul tema: La poesia epica e la sua formazione (Accademia dei Lincei), Roma 1970, 467—480.

⁴ R. Picchio Questione della lingua e Slavia Cirillometodiana. Studi sulla Questione della lingua presso gli Slavi, Rome, 1—120, спец. 15—17 i bilješka br. 2) i str. 73, gdje se poziva na G. Pasquali, Storia della tradizione e critica del testo, izd. 2, Firenze 1952, koji je formulirao pojam »otvorene tradicije«, tj. djela koje je otvoreno za svaku recenziju i popravak.

stoli, parimejnci, paterici i sl.) ili uopće svjetovnoj literaturi tražili prvobitni prijevod, odnosno original. Tekstualni materijal u najvećem broju anonimnih dokumenata crkvenoslavenske književnosti treba proučavati metodama koje zahtijevaju integralno ispitivanje njihove tekstualne tradicije. Samo kad se radi o sigurnim individualnim kreacijama, vezanim za trud pojedinih autora, postupit će se i u slučaju datiranja i opisivanja djela na osnovu istih principa tekstualne kritike klasične filologije.⁵ Dolaženje do prvobitnog, zajedničkog, tekstualnog izvora moguće je samo izučavanjem jedne sadržajno identične grupe rukopisa, uz jasno razlikovanje formalnih (ortografske, fonetske i morfološke razlike) od onih koje se odnose na bitnu, unutarnju strukturu teksta. Analiza strukturalnih i leksičkih podudarnosti, kao i izučavanje njihovih varijanata, trebalo bi da nas dovede do realnog »svodnog« teksta, bez interpolacija i glosa.⁶

Naša kratka tekstološka analiza prijevoda Zlatoustove homilije »O raslabljenjem i ježe ne suditi na lica« pokušava da na osnovu njezina dva najstarija sačuvana teksta u ruskoj i srpskoj redakciji ukaže na činjenicu čuvanja prvobitne staroslavenske baze, uz očevidan proces pojednostavljanja jezičnih sredstava, s primjerima iskrivljavanja prvobitnog teksta, raznih preinaka i brojnih gramatičkih, leksičkih i stilističkih supstitucija u cilju postizavanja što veće razumljivosti teksta. To je bio neizbježan proces usklađivanja preteške staroslavenske književne norme i sadržaja, kojima slavenski čitalac još nije bio dorastao. Svi slavenski jezici koji su naslijedili stsl. jezik kao svoj pisani jezik, u svome daljem razvoju i formiranju vlastitih književnih jezika postepeno su ga, svaki na svoj specifičan način, pojednostavili, oslobađajući se njegove vještačke ukalupljenosti, nametnutih gramatičkih konstrukcija, sintakse neprihvatljive zbog njezine težine, previsokih stilskih rješenja, provodeći ne samo slavizaciju, već u velikoj mjeri i simplifikaciju svoga književnog jezika i stila. Današnji slavenski jezici (uključujući i ruski, kao najbliži svome stsl. obrascu) nisu dostigli te izražajne mogućnosti

---

⁵ O ovome problemu isp. opširnije u mome članku *Славянская филология в трудах итальянского слависты проф. Риккардо Пиккио, ТОДРЛ* (1978).

⁶ R. Picchio, *On the Textual Criticism of Xrabr's Treatise. Studies in Slavic Linguistic and Poetics, in Honor of Boris O. Unbegaun, New York—London 1968, 139—147, spec. 141; I d e m., Models and Patterns in the Literary Tradition of Medieval Orthodox Slavdom. American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists, vol. II, The Hague—Paris 1973, 439—467, spec. 453—457.*

i snagu sintetičkih oblika, kao ni visoko razvijeni stil s logički i gramatički precizno konstruiranim periodama, što je sve gotovo preko noći zadobio prvi zajednički slavenski knjižveni jezik iz svoga grčkog izvora zahvaljujući svojim genijalnim tvorcima.

Homilija Jovana Zlatoustog *Λόγος εἰς τὸν Παράλυτον τῆ ἡμέρα τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, καὶ εἰς τὸ, „Μὴ κρίνητε κατ’ ὄψιν“*⁷ nesumnjivo je ušla u kompleks prvobitnog staroslavenskog prijevoda propovjedničke književnosti, kako se to jasno vidi po tragovima strukturalnih, leksičkih, kao i gramatičkih staroslavenizama u njezinim najstarijim sačuvanim prijepisima — ruskom Uspenskom zborniku XII—XIII v. (dalje U).⁸ i srpskom Mihanovićevoj homilijaru u zbirci Jugoslavenske akademije u Zagrebu iz posljednje trećine XIII v. (dalje M).⁹ Izabrali smo baš ovu Zlatoustovu homiliju kao sjajnu ilustraciju dvije redakcijske obrade prvobitnog zajedničkog staroslavenskog prijevoda s jako izraženom evolucijom kompozicionih komponenata, leksičkih i stilističkih varijanata, uz lako uočljivo prisustvo različitih prevodilačkih rješenja pri prevođenju čitavih rečenica i frazeoloških cjelina u oba teksta, što je u rezultatu dalo dva kvalitetno nova teksta. Broj razlika i tekstoloških varijanata tako je velik da se dobiva dojam da je u pitanju potpuno novi prijevod. Međutim, radi se samo o nizu prijepisa, kada su se u procesu njihova prepisivanja vršile strukturne i stilske izmjene, pri tome se također tragalo za novim rješenjima i leksičkim varijantama, »kada su prepisivači vršili ulogu ne samo cenzora i stilističkih korektora, već i ponovnih pisaca«. ¹⁰ Stoga tekstovi različitih redakcija ili razne varijante sadržajno istovjetnih tekstova, bez obzira na intenzitet inovacija u njima, predstavljaju svaka za sebe novi tekst. »Što imamo više varijanata, to raspoložemo sa više različitih tekstova.«¹¹

⁷ Migne, PG LXI, Joannis Chrys. X, p. 777—782.

⁸ О. А. Князевская, В. Г. Демьянов, М. В. Япон, под ред. С. И. Коткова, Успенский сборник XII—XIII вв., Москва 1971, стр. 409—416 (25068—254r25). Isp. ocjenu J. Bratulića u »Slovu« 22, Zgb. 1972, 154—157.

⁹ Tekst Mihanovićeve homilije objavljujemo prema originalu koji se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod br. III c 19: v. V. Mošin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, t. I Opis rukopisa, Zgb. 1955, str. 47, 95, 100, br. 49; t. II Reprodukcijske, Zgb. 1952, br. 18. Isp. i fototipsko izdanje spomenika: R. Aitzetmüller, Mihanović Homiliar. Editiones Monumentorum Slavicorum Veteris Dialecti. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1957, 155b14—158a36.

¹⁰ R. Picchio, On the Textual Criticism of Xrabr's Treatise, 140.

¹¹ R. Picchio, Models and Patterns..., 456.

Kao što će pokazati dalja analiza oba teksta Zlatoustove homilije »O raslabljenjem i ježe ne suditi na lica«, ruska je redakcija u tekstu Uspenskog zbornika bolje očuvala svoj staroslavenski original u strukturi kompozicije, i u gramatičkim konstrukcijama, a čini se, ipak, manje u leksici. Veća vjernost predlošku vidi se već i u naslovu. Naslov u Uspenskom tekstu potpuno točno ponavlja redoslijed riječi citiranog grčkog naslova — *Slovo ježe o raslableněmъ na přěpolovenije prazdnika i ježe ne suditi na lica* —, dok Mihanovičev tekst, u skladu s kasnijim stereotipnim rasporedom riječi u naslovima prazničnih propovijedi, prenosi datum praznika na prvo mjesto — *Slovo vъ přěpolovenije prazdnika, o raslableněmъ i ježe ne suditi na lica*. Ovo je još upadljivije na kraju teksta. Grčki Zlatoustov tekst završava »poučenije« konkretnim pozivom slušalaca da slijede moralni primjer raslabljenog — *Ἐπιστρέψωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ὅπως καὶ τῆς προσκαιροῦ ταύτης κολάσεως ἐυσθῶμεν, καὶ τῆς αἰωνίου γεέννης; ἐκφύγωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*. Potpuno tako je i u U — *obratimъ se ubo i my, jakože ubo dněšnjeju muky izbavimъ se, i včьnago ogně uběžimъ... itd.* M uopće izostavlja ovu zaključnu pouku i svršava običnom doksologijom — *slave i hvale o vsěhъ přěmilostivaago vladьky, Oтbca i Syna i Svetaago Duha, i nynja...*

Ta dva slavenska teksta objavljujemo paralelno. Tekst Uspenskog zbornika uzeli smo iz moskovskog izdanja (v. bilj. 8), koje je priređeno »građanskom« ćirilicom s dodanim znakovima iz stare ćirilice. U moskovskom izdanju sačuvani su originalni redovi, ostavljene su nerazriješene kratice, izvorna interpunkcija, a nadredna slova unesena su u redak i tiskana kursivom. U našem izdanju tekst dajemo starom ćirilicom, razrješavamo kratice bez ikakvih oznaka (bez zagrada), nadredna slova ne označavamo kursivom, u načelu zadržavamo interpunkciju na izvornom mjestu, samo ispred upravnog govora točku zamjenjujemo dvotočkom, odnosno upitnikom i uskličnikom na kraju upitnih i uskličnih rečenica. Velikim slovom pišemo početak rečenice, imena osoba i mjesta. Ne zadržavamo originalne retke, samo početak stupca bilježimo vert. crtom i na margini folijaciju. U šiljatim < > zagradama dodajemo ispušteni tekst, a u uglatim [] rekonsruiramo teško čitljiva ili nečitljiva slova. Tekst Mihanovičeva homilijara prenosimo iz originala, odnosno njegova fototipskog izdanja (v. bilj. 9) po istim načelima kao iz Uspenskog zbornika.

250b-8 Иоана архіепископа Костанти-
нна града Златооустаго СЛОВО
РЕЖЕ О РОСЛАВЛЕНЬМЪ НА ПРЪПО-
ЛОВЛЕНІЕ ПРАЗДНИКА И РЕЖЕ
НЕ СОУДИТИ НА ЛИЦА .

Іоана архіепископа Костантина
града СЛОВО ВЪ ПРЪПОЛОВЛЕНІЕ
ПРАЗДНИКА . Ш РАСЛАВЛЕНЬМЪ
И РЕЖЕ НЕ СОУДИТИ НА ЛИЦА .

250v

Іако же свѣтълъз мѣсць
нощноге обѣлаа. иже и по
земли и по морю пловоушнимъ и
ходашиимъ свѣтъ освѣщаа. безъ
облазны ходъ творить комоу-
ждо. тако же въ соуботоу
къ ославленому Господь гла-
голаше: Въставъ възми одръ
свои. и иди въ домъ свои. И
сего ради къ жидомъ глагола-
ше: Моге оучениге нѣсть моге.
нз пославшааго ма отьца . И
іако ослабьшааго ради. са|мо-
властнѣ ицѣлена. Господь же
къ жидомъ сице рече: Словеса
отъзніе поутензиухъ приѣмли
оуказаниге. И шт сего бо
Господь паче гавѣ повѣда. иже
непрѣмѣнно самого и отьца. а-
ще бо ези реклъ: Моге оуче-
ниге нѣсть отьче. нз моге
гестъ. разлоуцаше себе шт
отьца. шюжа твораше соуща-
аго. дѣлааше са оустроенига.
Рекъ же: Моге оучениге нѣсть
моге нз пославшааго ма отьца.
показа иже непрѣмѣнно соуща-
аго. и іако іединѣ оучениге
отьца и сзѣна и сватааго доуха.
Іединѣ бо слово сзѣнъ отьць и
доухъ. отьць и сватѣи доухъ.
Нѣсть се нѣсть по блаженому
Павлоу глаголющю: Никзто же
вѣсть уловѣка. нз доухъ уло-
вѣноу селам са въ немъ. та-
ко же и божиа никзто же (не)
вѣсть. нз божи доухъ иже
въ немъ. И іако ослабле-
нааго ради | самовластнѣ ицѣ-
ленааго же пьрвѣге рѣхъ Го-
сподь прига си словеса. слзі-
шали іего нзѣнѣ глаголюща: (іе-
дино дѣло сзтворихъ) и вси уюдите

250g

Іако же свѣтоноснаа лоуца
нощъ просвѣщаюши. и іеже
по земли и іеже по морю плава-
юшиимъ. и поутникомъ свѣтъ си-
раюшии. и безъ сьлазна шьстви-
ге комоуждо заѣловагетъ. тако-
жде къ шслабленому въ соубо-
тоу. Господь глаголаше: Въстани
възми шдрь свои. (и иди въ домъ
свои). И сего ра(ди) къ Іюдѣш-
мъ глаголаше: Моге оучениге нѣ-
сть моге нъ пославшааго ме шьца.
И іако ицѣлена самовластна шсла-
бленааго ради. (Господь же) къ
Іюдѣшмъ бо рече син словеса. 155v
Штнзѣнѣ утензиухъ приѣмли оука-
заниге. И сини бо гавлеѣге Го-
сподь сказа непрѣмѣннѣге своѣге
и шьче. аще би ть реклъ: Моге
оучениге нѣсть шт шьца нъ моге
гестъ штлоуцилъ се би шьца.
страннъ се би створиль соущьства
оутоуждиль се би строеннѣ. Ре-
коу же: Моге оучениге нѣсть моге
н? пославшааго ме отьца. показа
непрѣмѣннѣге соущьство. и іако іе-
дино оучениге отьца и сына и све-
тааго доуха. іединѣ слово сзѣнъ
отьць и доухъ отьць. свѣтѣи доу-
хъ. Нѣсть се нѣсть. по блаженому
Павлоу глаголющюму: Ник?то-
же не вѣсть уловѣуьскааго. нъ
тъкмо доухъ уловѣуь живен въ
немъ. тако и божиааго нитже
не вѣсть нъ тъкмо доухъ живен
въ немъ. И іако за шслабле-
нааго самовластноге ицѣленѣге.
іакоже прѣжде рѣхъ Господь при-
гетъ син словеса. слзішаше нзѣ-
нѣна Господа глаголюща: Іединѣ
дѣло створихъ и вси уюдите се.
И сего радѣ Моиси дасть вамъ ш-
рѣ|заниге. не іако шт Моисега 155g

сѧ. Сего ради Моисѧ дасть вамъ обрѣзаниѣ, не како шт Моисѧ рѣсть нз шт штыць, и вз соуботоу обрѣзываете уловѣна. Аще обрѣзаниѣ въземлетъ уловѣнз вз соуботоу, да сѧ не разоритъ Моисинз законз, на ма сѧ по уѣто гнѣваѣте како въсего уловѣна цѣла сѣтворихъ вз соуботоу? Не соудите на лица нз правдѣнзи соудз соудите. Како же ослабленаго ради цѣленинѧ Господь слова си приѧ. Шт закона оуказа-въ имъ беззаконьникзи, глаголетъ кз нимъ, како же слзшасте: Аще обрѣзаниѣ въземлетъ уловѣнз вз соуботѣ, и вз соуботоу обрѣзываетъ сѧ младени|шь, да не безз отвьрженинѧ боудетъ осмындѣннѧ законз · закона закономъ възбраняюще, вы бо възбраняѣте законз, и на ма сѧ гнѣваѣте, како въсего уловѣна цѣла сѣтворихъ вз соуботоу не възпротивз сѧ, нз уѣодо сѣдѣлавъ, вз соуботоу не бы дѣлати, нз о въсемъ без дѣлесъ быти. Уѣсо ради отъ васъ о жидове, вз соуботоу жена ражатъ, и баба говорить (и пелены простираютъ сѧ и рѣстество уистит сѧ), и дощанинѧ кз млѣкомз питанию готовить сѧ, жена ражатъ и рѣстество законоу одолѣваѣтъ, а Господь вз уѣодо не сѣдѣлаѣтъ ли. Рци ми аще вз соуботоу обрѣзываетъ сѧ уловѣнз да сѧ не разоритъ законз, и на ма сѧ гнѣваѣте, како въсего уловѣна цѣла сѣтворихъ вз соуботоу. Не соудите на лица, нз правдѣннѧ соудз соудите. Принимаю вами врагы которанз быти, како имъ же соудым(з) соудите осоудите сѧ. Кзто орить соуботоу, вы вз соуботоу обрѣзаноше, и ножь остраши, и кровениѣ приводаше, и оудз разлоуѣюще, и мѣсто крѣваво оустр[а]нѣюще, или азъ иже ренз слово: Въставъ възымь одрз свои и нди въ домз свои, аще бы

251a

251b

рѣсть нз како шт штыць, и въ соуботоу шрѣзаете уловѣна. Аще въ соуботоу шрѣзаниѣ приѣмлет' уловѣнъ, да не разорит сѣ законъ Моисѣшевъ, на ме ли гнѣваѣте се зане взз сего (!) здрава створихъ въ соуботоу? Не соудите на лица нз правдѣннѧ соудз соудите. Какоже ицѣленинѧ ради шслабленаго, Господь слова приѣ шт закона гавлаѣте законопрѣстоупники, глагола к' нимъ, како же слыш[асте]: Аще шрѣзаниѣ рече приѣмлетъ въ соуботоу и в' соуботоу шрѣзаете младѣнце, да не разорит сѣ шсмадневннѧ законъ, закономъ закона раздраноше, вы и раздраноше законъ и на ме гнѣваѣте се, како уловѣна в'сего здрава створихъ въ соуботоу, не против' се нз уѣодо створихъ. Въ соуботоу не подоваѣтъ дѣлати, нз вълма празномъ быти. То уѣсо дѣлѣ въ васъ жидове въ соуботоу жена ражатъ, и баба мльвить, и пелены простирают се, и рѣстество уистит се, и сьсца млѣно на пищу приготовляѣте, жена ражатъ и рѣстество законоу шдолѣваѣтъ, а Богъ уѣодесе да не створит ли. Рци ми (аще въ соуботоу) шрѣзает се уловѣнъ да не разорит сѣ законъ, мнѣ ли гнѣваѣте се, како всего уловѣна здрава створихъ въ соуботоу. Не соудите на лица нз правъ соудз соудите. Приѣмлю вами врагы соудимъ быти, како да имже соудомъ соудите шсоудите се. Кто же шрить соуботоу, вы и шрѣзаноше въ соуботоу, шроуѣиѣ шстрече и рѣзаниѣ наносеше, оуды разлоуѣеи и мѣста крѣвавеше, нежели азъ реннѧ словомъ: Въстани възымь шдръ свои и нди въ домъ свои, аще (не) ви дѣнствовало слово то шрилъ вихъ соуботы соубесловест' винивъ, аще ли и варило словесе дѣло что соуботы м'шасте всѣхъ

156a

не събыло са слово разорилъ бы-
 хъ соуботоу възсоуѣ глаголавъ. а-
 ще ли варило слово се дѣло. что
 соуботоу испираете. и творьца
 отзмешете са. не насытити ли са
 о жидовьскына дѣти въз три деса-
 тн и въз осмь лѣтъ. видаше осла-
 вленааго къ одроу пригвождена. и
 на одрѣ болаша. и ослабленааго
 ношь и дньн брѣма носаша. Не о-
 к[а]гасте. ни страстова(сте)* да
 251v рѣдинъ уасъ ослаблены одрѣ по-
 несеть. и | противоу мьздаѣ да
 сть каете са не бы ли се възъ-
 пити: Обрати одрѣ мои въз недоуѣтъ
 мои. И вѣдѣ ш фарисѣю уѣсо ради
 каете са. не како ицѣлѣ осла-
 вленыи гнѣваете са. нъ како не
 могосте одра сзкрыти (и уродесе
 оукрасти). Сего ради нравъ вашъ
 вѣдѣ. повелѣхъ понести рѣмоу од-
 рѣ да аще и вы прѣмълзунте. од-
 рѣ уродо възъпити. Уто распи-
 раете са ш фарисѣи? Нѣсть осла-
 вленыи шюжда. (нѣсть наоушени-
 къ). нѣсть маловрѣмьнъ. знаете
 те рѣго вси. три десаи и осмь
 лѣтъ въз коупѣли вашои питааше
 са. Не имате глаголати како о слѣ-
 пѣмъ: Сь рѣсть. Ни. подобьнъ рѣ-
 моу рѣсть. Нѣсть сь. аще не одо-
 лѣлъ вамъ слѣпѣць. и сего имѣте
 и на соудилище влѣцѣте. како да
 о всьемъ стоудѣ напѣлзните са. Не
 соудите на лица. нъ правѣдныи
 251g соудѣ соудите. И аще мыни ма-
 лъмъ ка самоу оукразоу ославле-
 нааго потыцѣте. Господа ради въз-
 споманоу възшоу ослабленаго. аще
 бо Богъ рѣго поманоулъ какоу мы
 забытъ сзтворимъ. Тогда кто са
 дивить. рѣгда господьска уродеса
 сзповѣдать. Господьскъ бо и при-
 шьдъшии праздникъ. ходатаи Го-
 сподь срѣдныи праздникъ. при-

же творьца штмешете се. не на-
 сытити ли се ш жидовьскоу
 племе. въз лѣт. зрѣше осла-
 вленааго шдрѣ | пригвождена и
 шдра слабеша. и шслабленааго
 дньн и ношь брѣме носеша. Не
 негодовасте ни съжалисте си. а
 да рѣдинъ уасъ раслабленыи ш-
 дра не понесеть и възъмьзди
 въздасть негодоуѣте. Не подо-
 ваете ли семоу възоупити: Шѣра-
 тиль рѣси ложе мое въз недоуѣтъ
 мои. Вѣмъ ш фарисѣи уѣсо ради
 негодоуѣте. не како ицѣлѣны
 бысть шслабленыи. пѣхаете се
 нъ не можете шдра оукрасти и
 уродесе оукрасти. Сего ради во-
 лю вашоу свѣдыи повелѣхъ рѣ-
 моу шдрѣ носити. да аще и выи
 оумлькнете то шдрѣ уродо възоу-
 пити. Уто соудите се ш фарисѣи?
 Нѣсть шслабленыи пришь-
 льць. нѣсть наоушеникъ. нѣсть
 малолѣтънъ знаете и вси. лѣт
 лѣт при коупѣли вашои стра-
 даль рѣсть. Не имате глаголати
 како же и ш рожденѣмъ слѣпѣ: Сь
 рѣсть. Подовьнъ рѣмоу. Нѣсть
 сь. аще не шдолѣватемъ слѣпы-
 имъ. то и сего имѣте како да
 за все стоудѣ испльнит се. Не
 соудите на лица ш уродѣи. нъ
 правъ соудѣ соудите. аще хоше-
 те маломъ на самоудржание ш-
 слабленааго. сьтцѣм се зане и
 Господь поменоу шслабленааго.
 аще бо Господь поменова како
 же мы и въз забытъ створихомъ.
 Тьгда кто видить се рѣгда го-
 сподна уродеса повѣдѣать. Го-
 споднъ бо и настоѣшии и срѣ-
 дни праздникъ. срѣдникъ го-
 споднъ. срѣдовныи праздникъ.
 присно же срѣд краи тврѣдъ рѣ-
 сть. Сего ради соудити срѣдныи

156b

156v

* Usp. zb., 411: *страстова* о (у) — očividno neispravna rekonstrukcija, jer ovdje (ou) ne označava ni uzvik, ni prijedlog (izdavači ne navode ovo mjesto u svome Rječniku). Slovo o je vjerojatno na rubu lista rekonstruirano iz stvarnog slova C, iza kojega su odsječena dva posljednja TE, tj. to je flektivni nastavak -ste.

сно же срьдъноге* крании сѧ затво-
 ритъ. Сего ради и пришьдъ срьдъ-
 ныи прѣздъникъ. соугоубъ възкрѣ-
 шению благодѣть сѧтвори. Отъ въз-
 крьсениа бо и пентикостина. прѣ-
 половиши сѧ възкръсениа показа
 пентикостинѣ пьрвстъмъ. сѧкажа въз-
 схода повѣдаеть. Ыто оубо все
 ослабленааго дѣло. оунажетъ оубо
 словоу любзви и коупци. како да
 о въ|семь доуховноуоу оуспѣхоу.
 богатствени възплодите. Нъ си па-
 млати оуто Ивана евангелиста възпи-
 юща: Ѧ по томъ еѣ прѣздъникъ жи-
 довьскъ. и възиде| соусъ въ Иероу-
 салимъ. Бѣаше же въ Иероусалимѣ
 коупѣль нарицаема жидовьскыи Ви-
 дезда. пѣть притворъ имоуши. Въ тѣ-
 хъ лежалаше множество болашинихъ.
 слѣпынихъ и хромьихъ. и соухы-
 ихъ. Бѣ же нѣнзто уловѣнъ тоу. Ѧи
 лѣтъ имѣна въ недоуѣ своемъ. Сего
 видѣвъ Господь иже всевѣдыи. прѣ-
 же боудоушааго и разоумѣвъ яко мз-
 ногѣ лѣта имать. глагола ремоу: Хо-
 щеш ли сздравъ быти? Оле госпо-
 дне не тѣшеславноге ицѣлениге.
 не жьдетъ оумолѣниа болашинихъ.
 нъ самъ идаше къ стражощимъ. Сз-
 лзнице бо сы пра|вды. къ всеъмъ
 распростираеть лоуца. благодѣта-
 нию. Бѣаше же въ Иероусалимѣ на
 овьчи коупѣли нарицаема. еврѣ-
 нскыи Видезда. пѣть притворъ имоу-
 ши. въ тѣхъ лежалаше множество мно-
 го недоужьныхъ. слѣпъ. хромъ.
 соухъ. Прикладъ се жидовьскыи не-
 мощи. пѣть притворъ. яже пзл'ны
 бѣахоу недоужьныхъ. недоугоуо-
 ть. Бо жидовьстин людинѣ пѣтиго
 уров|ствъ. възороу рекоу. обоуха-
 нию. възкоушению. слышанию осмъ-
 занноу. Вьсачьскыи боладхѣ жидовь-
 скы дѣти. не имѣахоу унста она
 видаше угоде сѧ и прѣвззирающе.

252a

252b

252b-17

праздникъ. соугоубоу възкрѣшени-
 на благодѣть имать. Въскрѣшениа
 бо и пентикостинѣ срьдоу дрьже.
 възкрѣшениа показа пентикостинѣ
 прѣстомъ нажетъ. възкрѣшениге
 троуентъ. Кака оубо настогешина
 ослабленааго коупца. скажите сло-
 весни любокоупци. како да все-
 мь доухомъ пользы влагалити на-
 плодитъ. Но се възпеть. всако
 Юана възпиюща слышите: По томъ
 бѣнаше прѣздан|къ иродѣискыи. въз-
 зида| соусъ въ Иероусалимъ. Бѣ-
 наше же въ Иероусалимѣ коупѣль
 нарицаема иродѣиски Видезда пѣ-
 ть притворъ имоуши. И въ тѣхъ
 слежаше многомножество болеши-
 ихъ. слѣпъ хромъ соухъ слоуны
 пронаженъ. Бѣ же уловѣнъ нѣкои.
 Ѧи лѣтъ имьи въ недоуѣ своемъ.
 И сего видѣвъ Господь. вѣдыи вса
 прѣжде зытити. и разоумѣвъ ка-
 ко многа лѣта имать. глагола ре-
 моу: Хощеш ли здравъ быти? Шле
 божиге милосьрднѣ и славноге и-
 цѣлениге. не жднитъ молениа шт
 болешиихъ. нъ сам се подвижа къ
 страж'доушимъ. Сльнице сии пра-
 ведноге на все простиратѣ лоуце
 благодѣтаниа. Бѣнаше въ Иероу-
 салимѣ на шьчи коупѣли. яже на-
 рицает се геврѣиски Видезда. пѣ-
 ть притворъ имоуши. въ тѣхъ ле-
 жаше множество болешиихъ. слѣпъ
 хромъ соухъ. Шеразъ же жидовь-
 ска болѣниа**. петори притвори
 иже плъни бѣнахоу болешиихъ. И
 болеть жидовьско племе пѣтиго***

156g

* Usp. zb., 412: *srěďъ moje* — očividna greška pisara, ili pogrešna amen-
 dacija mjesto *srěďъnoje* = τὸ μέσον τοῖς ἀκροῖς ἡσφάλισται. Isto tako u
 slijedećem redu: *srěďъ my* i *prazdъnikъ* mjesto *srěďъnyj*.

** U originalu se nalazi *болѣниа*: duplo *n* je najvjerojatnije omaška pisara.

*** U Mihanovićevu hom. izgubljen list.

не имѣахоу възвоушениа благодѣть-
 ноу манноу ѣдоуше, и смокъви прѣ-
 просаще. не имѣахоу обоушаниа
 252v уиства владыиуьска мѣра. нъ аига-
 вольска смрада изволивъ | възше (!)
 не имѣахоу слоужа уиства. зминни-
 скааго свистаниа послушающе. а
 не пророуьскоу оученнию покураше
 сѧ. не имѣахоу осазаниа сздабл-
 тельника. коумиры богословаще. и
 живааго Бога прѣобидаше. Нъ оба-
 че пришьдъ плзтьнымъ пришьствѣ-
 гемъ владыка Христоуь. иже и уро-
 вьствомъ творьць. и сзъданиемъ
 дѣлатель. възвоупѣ и плзтьныхъ
 страстин. и самохотынымъ грѣхо-
 мъ оуправление сзтвори. Съ бо
 прѣдзлежи ослабленыи соужоубъ тѣ-
 рьлааше раноу. плзть же недоуѣзмъ
 раслаблаше. Тѣмъ и Господь тако
 же обонмъ врачь. и тѣло сзтажеть.
 и доуѣхъ освѣщаеть. плзти же од-
 рз понести повелѣ. Уьто бо видѣ
 Господь сего ослабленааго и рече
 кз нему: Хоуеши ли сздравъ бы-
 ти? Нъ отъ сего възъмыше жидовь-
 252g сныа дѣти Богоу глаголюще: Аше
 бы Богъ Христоуь како възпрашаше
 ослабленааго: Хоуеши ли цѣлз бы-
 ти? Недоуѣзмъ сѧ сздрьжааше .лѣ.
 лѣтъ. имѣаше въз недоуѣзѣ. и оу кѣ-
 пѣли прѣбываеть. да вредъ отъ-
 вьржеть. И възпраша гего: Хоуеши
 ли сздравъ быти? Кымъ Богъ въз-
 прашатеть: Послоушан противан сѧ.
 Съде Господь не тако не разоумѣ-
 та възпрашаше. нъ въсего ради оу-
 правление дарити мысла. Аше тѣ-
 лоу единомоу недоуѣзъ бы былз.
 не бы глаголазъ Господь кз осла-
 бленомоу: Хоуеши ли цѣлз быти?
 вѣдьи тако хоуеть гемуу же хоуеть.
 нъ тельма доуѣвовьнымъ вла-
 зномъ вѣаше попзлззение. сего
 ради възпрашаше ослабленааго гла-
 253a голъ: Хоуеши ли сздравъ быти? Да-
 жь обѣщание и възъми цѣль | боу!
 Тельма ниуьто же недоуѣжно творго.
 азъ бо тесмъ иже пророкъмъ възпи-
 вьи. отъ многу времьнъ. Аше хо-
 щете и послоушатете мене. блага-
 та зьмьнаа сзвѣсте. аше же не

хоцете ни послоушате мене. ме-
 чь васъ изъестъ. Ельма оубо само-
 властною животьно уловѣнъ. доу-
 шьскыи же ославленъи бѣаше ра-
 славленъ. сего ради Господь. да
 не безъ мѣды гемоу ицѣлѣнниге
 дасть. възпрашааше сего глагола:
 Прошю овѣщанига. Хоцешы ли цѣ-
 лъ быти? О плзтьныи хъ страсть-
 хъ. никако же възпрашаеть Госпо-
 дь: Хоцешы ли цѣлъ быти? Како
 же ни крѣви тоуащига. ни прока-
 женааго. ни обою прокаженноу
 възпроси: Кзде бо доуш(ев)ноуго
 видлаше страсть възпрашааше. овѣ-
 щаниге пригати хота. аще не при-
 иметь овѣщанига. цѣльбы не да-
 стъ. Гестъ же | оуто рещи комоу:
 Убо оубо и оба слѣпца. грѣхо-
 мъ ношаста знаменнига. Како тоу
 възпраша Господь глагола: Убо
 хоцета да васъ творю? Еда и ти
 въз писании въз божиихъ евангели-
 ихъ. дѣва слѣпца сзлѣпласта са
 плзтьныи ма оуима. и доуш(ев)ъ
 ныи възоръ. не острѣ ли зѣра-
 ста о Господи. и не имѣста ли до
 коньца разоума. распрѣша са о
 исповѣданни. Тѣмъ и Господь шт-
 лагаеть цѣльбоу. да оукрѣпитъ
 има вѣроу. Гестъ же оуто рещи
 комоу: Похоулаеть слѣпца. вѣ-
 рьна бѣаста моужа. Ни нъ тзубю
 слышаста. Господь мимо идеть.
 въззпнста глаголюща: Помилуѣи
 нъ сыноу Давыдовъ! Како оу-
 бо грѣшныи. иже тз глас[ъ] въз-
 зпнвзшии? Послоушати того гла-
 са ради. противан са. Иже пѣрь-
 воге зѣваста. и штложенига цѣ-
 лѣннию сз|твори. ельма же мо-
 лаща глаголаста: Помилуѣи наго
 сыноу Давыдовъ. Къи
 сынъ Давыдовъ толикоу силоу
 даеть и толика угододѣганига?
 Изборънъ Авесаломъ. нъ отьцо-
 оуентель нави са. Любленнъ Ам-
 монъ нъ свою сестроу осквер-
 ни. мѣдръ Соломонъ нъ на конь-
 цъ попзлззе са. Ельма оубо амы
 нъ сыноу Давыдовоу придоста.
 а не Бога крѣпка мѣнща гего.

253b

253v

. . . . . (Къи) 157a
 сынъ Давыдовъ толикоу силоу под-
 аеть или толика угодотворенига? Кра-
 си? Авесаломъ. нъ штьцеоуениць на-
 ви се. Любъзнь Аммонъ нъ свою
 сестроу растли. прѣмоудръ Соломонъ
 нъ до конца паде се. Имже оубо на-
 ко нъ сыноу Давыдовоу пристоупи-
 сте. а не Како Бога крѣпка мѣнше
 гего. и хоудока врача а не славна

и хытра врача, а не реже славь-
на Бога, сего ради възпующема
слѣпцѣма: Помилуи наго сыноу
даввидовъ, и не дасть има штвѣ-
та, да вѣроу има поспѣшитъ, и
оустроитъ. Тѣмъ штложениге слѣ-
пца принимаша. (и помалѣ како
видѣ Господь како доушама освѣ-
щена вѣста) по доуши освѣтиста
са, и пригаста свѣтило вѣры.
взпрашааше по томъ Господь гла-
гола има: Вѣроуета ли како мо-
гоу се сзтворити? Уто оубо слѣ-
пца поспѣвзша рѣста: Еи Госпо-
ди. Оуже | не рѣста: Еи сыне
253g даввидовъ, нз: Еи Господи, Вспо-
маноуста отзложениге, то тоу а-
виге исповѣданиге твораша, и гла-
голюща: Еи Господи вѣроуетѣ
како можеша се сзтворити. Таве
показавъ Господь како вѣроу по-
спѣшиста. Штвѣщаваше глагола:
По вѣрѣ ваю боуди вама. Аще бо
не вѣста поспѣла вѣрою, ви-
дѣнига не вѣста пригала. Сего
ради и съде Господь, елма же
ослабленыи пауче доушею вѣаше
истопилъ грѣховныимъ истълѣ-
ниемъ, взпраша него Господь гла-
гола: Хоуши ли цѣлз быти? О-
слабленыи же не вѣдыи рече нз-
то рѣсть глаголаи, отзвѣщаваше
нз Богоу глагола: Хоуи цѣлз бы-
ти. Доврѣ взпраша, хоуши оуже
бо не хоуи, многашады хотѣвз
ниучто же оуспѣхз, что же хо-
уи него же не възымѣ, хоуи цѣлз
254a быти. | Сзстарѣхз са на одрѣ
гробз речемъ многоглагольнз, оу-
мрѣхз живз, ниучто же дивьно по
сзъмрти прѣтьрьпѣти ми быти,
клатвою ма вьси въземлють,
лїи, лѣтз рѣсть лежашѣ ми оу
коупѣли, и никзто же мене по-
милууетъ. Продаетъ са дарз,
кзрзчумьствѣють жидовьстини от-
роци. Одинъ лѣтзмъ оуниститъ са,
и лѣпо пьрваго прѣдз оунити,
пауче имовитыи поучетъ са. Без-
дѣньнага коупѣль, бес правдыи
нынѣшняга, Е ли оубо присѣ-
щениге, коге правдыно, да не бы

Бога, в'пиоушимма же слѣп'цѣма:
Помилуи на(с) сыне даввидовъ,
не дасть и(ма) штвѣта, да вѣроу
нею на спѣхъ оуготовауетъ. Тѣмъ
же прозрѣниге с'лѣпца пригемша
ш доши освѣтиста се, и помалѣ
како видѣ Господь, како доушама
освѣщена вѣста, и пригаста свѣ-
тило вѣроуе, вьпроси нею по-
малѣ: Вѣроуета ли како могу се
сзтворити? Уто же слѣпца рѣста:
Еи сыне даввидовъ, Еи Госпо-
ди, Поменуоста прѣждѣнига, тѣмъ
же т'гдажде исповѣданиге твори-
та глаголюща: Еи Господи вѣ-
роуетѣ како можеша се сзвори-
ти. По томъ показа на Господь
како вѣроу поспѣла рѣста, Штвѣ-
ща глаголе: По вѣрѣ ваю боуди
вама, како аще не вѣста поспѣла
вѣроу то видѣнига не вѣста при-
гела. Сего ради и заѣ Господь,
понеже ослабленыи пауче доу-
ш(ев)ныге вѣаше ицѣлень грѣ-
ховныге тле, вьпрашауетъ сего
Господь глаголе: Хоуши ли цѣл'
быти? Реже рѣсть аще пригемле-
тъ ицѣленге, рѣда боудеша па-
ки вь тажде прѣждаге, Хоуши
ли здравъ быти? Услабленыи же
не вѣдыи рече кто рѣст глаго-
лен штвѣща къ Господоу глаголе:
Хоуи здравъ быти, Доврѣ вь-
просити хоуи, не рече бо хоуи
множицею хотѣвз и ниуесоже не
оуспѣвз, что же хоуи него же
не примоу, хоуи здравъ быти,
Се бо сзстарѣх' се на цѣрѣ, гроу-
вь речемъ и многорѣчивъ, оумрѣхъ
живъ сии ниуесоже новѣиша по
сирти пострадаваша, вь клетвоу
ме вси пригемлють, лїи лѣт рѣ-
сть лежешо ми при коупѣли и
никтоже мене не помилууетъ. Про-
даетъ се тоуныа, крѣчумьствѣ-
ють фарисѣисции штроци, Рѣдинъ
лѣтомъ шунишатъ се, и лѣпо ви
прѣвааго поустити, богати же
прѣжде варанетъ, Коупѣль безъ
соудьства, швидлива настоуеши-
ига, Оубо боудет ли коли при-
сѣщениге коге праведно, да ви

157b

157v

даръ продаѣмъ. нъ всѣмъ беззависти раздаѣтъ сѧ. Господь же къ ославленому рече: Убо на единомъ мѣстѣ лежа плаваѣши мыслию. а ныи къ не вѣдоущоу глаголеши? Коупѣлию обладаю. то не вѣдѣ ли|
254b боудущааго. Разоумѣхъ иродѣискоу коуплю. Сего ради придохъ прѣмѣнити коупѣли. и нынѣ сию оуставлю. и крѣщению отвѣръзоу. Въ сен едины на лѣто оуищатеть сѧ. тоу веучмене породать сѧ. въ сен ангела послахъ въ оноу азъ иже ангеломъ творецъ сзидохъ. Тѣмъ къ взпросоу отвѣщан: Хоуеши ли сздравъ быти? се гестъ: Вѣроуѣши ли тако всѣхъ сильнѣи гесмъ глаголаи ти. Ославленнѣи же малы възърѣвъ. и владычество господне позна. наоучъмъ геще сздържа сѧ отвѣщаваше глагола. раже вѣсте гавѣ: Ёи Господи уловѣка не имамъ. да гегда възмоутишь сѧ вода възвръжетъ ма въ коупѣль. дондѣже азъ поидоу инъ прѣже мене вълазитъ. Господь къ ославленомѣ: Убо сѧ соумниши ославленнѣе. довлѣетъ ти познати ма | Господа. Не мьущи о мнозѣ. не въззираи на възмоушение коупѣльноге. Възмоутиша сѧ жидовска могого источника осморноу имѣи. раже просиши вѣдѣ. аще бо и уловѣка не имаш. нъ пристахъ ти Богъ възеловѣчувъ сѧ. Тѣмъ послушан мене: и въставъ възми одръ свои. и иди въ домъ свои. Обостри жиды. оужаси бѣси. понори противоу глаголюшимъ. о извѣсти зломыслашнимъ. раздрѣши соуботного еврѣзованиге. То слышавъ ославленнѣи страсть тоу аниге отложивъ. господьнъмъ словъмъ заповѣдъ сзконьчаваше. и одръ носаше. Иродѣомъ хоташимъ ставити и соуботѣ ради и глаголюшимъ: Не достонть ти въззати одра. тако соубота гестъ. Штрѣвааше повелѣние сзконьчавата повелѣвшааго. глаголѣа къ нимъ: Иже ма сзтвори цѣла тѣ ми рече: 254g Въззми [одръ] | свои и ходи. Бе-

тоуныба не продаѣма. нъ всѣмъ безъ зависти раздаѣма. Господь же къ ославленому: Убо на единомъ мѣстѣ леже крѣваѣши мысле. тако с невѣдоущими мноу глаголе? Коупѣлию владааго то не вѣдѣ ли боудущааго. Разоумѣхъ иродѣискоу коуплю. Сего ради придохъ прѣмѣнити коупѣль. и нынѣ сию оуставлю а крѣстноюу штврѣзоу. Въ сиеи единыи уиствъ бывагетъ. Шндѣже кеучсла въспородеть се. въ сию ангела послахъ въ шноу ангельскыи т'ворецъ снидохъ. Тѣмже противоу взпросоу штвещан: Хоуеши ли здравъ быти? сии рѣчу: Вѣроуѣши ли тако всѣхъ мощнѣи гесмъ глаголе к тебе. ославленнѣи же малы въсклонъ се и владычество господне познавъ. шбыуагемъ геще шдрѣжнъмъ штвещаватъ же глаголе. гече вѣсте гавѣ вси вѣдоуши: Гей Господи уловѣка не имамъ да гегда възмѣтитъ се вода въвретъ ме въ коупѣль. гегдаже прихѣждоу азъ инъ прѣжде мене вълазитъ. Господь же къ ославленому: Убо се соумниши ославленнѣе довлѣетъ ти познати ме Господа. Не привидован же ш мнозѣ. не възираи на възмоушениге коупѣлноге. могого источника шсмерицоу имѣи. гегоже възискаѣши вѣдѣ. аще бо и уловѣка не имаш. нъ прѣдѣстахъ ти възеловѣчен се Богъ. Тѣмже слоушан мене: и въставъ възми шдръ свои и иди въ домъ свои. Възлюби Иродѣге въздаси бѣсы. въскори Иродѣге възвѣсти притѣнагеше. раздрѣшише соуботноу праздънъ. соупретворцоу шдра храни. Сии слышавъ ославленнѣи. вѣдѣвоу бо штложъ господнемъ словомъ. повелѣноге коньчаваше и шдръ ношаше. Иродѣшмъ възбранѣше пришьши имъ глаголе к нимъ: Створи выи ме цѣла тѣ мнѣ рече: Възми шдръ свои и ходи. Безаконнымъ же

157g

158a

законънии же Жидове виноу прила-
гающе, кѣто гестъ ицѣливъ и и
повелѣвъ гемоу въззати одръ, и
акы пѣси лающе на ицѣлѣвшаго,
и прилежааше ицѣлѣвыи, моучени-
уьскы пострадавъ на оуентела.
Обрѣте же него по томъ Господь
и глагола гемоу: Виждь се цѣлз
бысть, кз томѣ не сзгрѣшан, да
не горе ѹто ти боудеть. Видиши
ли любленнѹе, како грѣхз ради
толино недоуѣгъмъ сздърѣжааше сѧ.
Обратимъ сѧ оубо и мы, како же
оубо днѣшънага моуькы избеавимъ
сѧ, и вѣчнаго огна оубѣжимъ,
въ Христа Исуса Господа на-
шего, нынѣ и присно(о) . . .

И-оудѣшмъ видешимъ Господа, и
въпрашающимъ кто гестъ ицѣлен
и повелѣвъ гемоу въззети шд'ръ,
како и псомъ лающимъ на ицѣ-
лѣвшааго, прѣвѣиваше се ицѣлѣ-
выи моучениу'ски подвижавъ се
на оубен'шене. Шрѣте же и па-
ки Господь и глагола гемоу: Ви-
ждь се цѣлз бысть к томоу не
згрѣшан да не горе ти нѣчто
боудеть. Възми шарь свон и хо-
ди. Славе и хвале ш всехъ прѣ-
милостивааго владыкоу, Штыца
и сына и светааго доука, и
нынѣ и присно и в' вѣн'
вѣна амин . . .

Jevandĕljska priča o iscjeljenju raslabljenog koji je 38 godina ležao u trijemu jerusalimske banje Bethезде (slav. Vifezda), čeka-jući momenat kad se jedanput na godinu dolaskom anđela uzburka voda koja je u tom momentu cijelila bolesnika koji bi prvi sišao, te o Hristovoj samoodbrani od fariseja koji su ga optuživali za kršenje zakona o subotnjem mirovanju (J 5, 1—17, 7, 16—24), bila je posebno istaknuta u kalendaru liturgijskog ciklusa. Njoj je posvećena četvrta sedmica poslije Uskrsa, u sredini koje, u srijedu, pada i praznik »Prepolovenije Pedesetnice«. U svojoj propovijedi za taj dan Jovan Zlatoust postupnom analizom jevandĕljskog teksta sistematски razmatra niz bitnih pitanja kršćanske dogmatike i morala: 1) supstancijalne istovjetnosti Sina božjeg sa Ocem (»moje učenje nest moje, no poslavšago me Oca«); 2) relativnost zakona o nepomućenosti subotnjega mirovanja — argumentima o nadmoći prirode nad formalnim propisima prilikom rođenja djeteta (»žena raždajet i jestьstvo zakonu odolevajet«); o pravnoj kontradikciji toga propisa sa zakonom o obrezivanju djeteta, koje se vrši i u subotu (»zakona zakonom razarjajušte, vy razarjajete zakon«); o božanskoj svemoći koja je iscijelila bolesnika bez obzira na praznik; 3) razobličuje fari-sejsko licemjerstvo — bezdušnost prema bolesniku koga su 38 godina iskorištavali, pretvorivši čudotvoran izvor u unosnu trgovinu (»prodaje se dar, trguju farisejske sluge«); njihovu želju da pokrenu čudo (»ne možete odra ukriti i čjudese ukrasiti«); 4) objašnjava smisao Hristova pitanja bolesniku »hoćeš li zdrav biti«, koje ima za cilj da dovede bolesnika do saznanja o njegovim grijesima koji su bili uzrokom bolesti, i do vjere u čudotvornu svemoć Sina božjega. 5) Završava snažnim, zamišljenim monologom Hrista bolesniku, u

kojemu raskriva svestrano značenje čuda: »razljuti Židove, prestravi bjesove, zadimi one što se prepiru, najavi onima što dolaze, razriješi subotnji nerad!«, sa zaključnom moralnom poukom: »ne griješi opet, da ne dođe još nešto gore!«

Prvo što pruža paralelan pregled obiju redakcija istog teksta — mogućnost rekonstrukcije cjelokupnog sadržaja homilije pomoću uzajamnog popunjavanja odlomaka koji su izostali, bilo gubitkom pojedinih listova, bilo odlomaka izostavljenih nepažnjom prepisivača, ili, pak, svjesnim postupkom redaktora. Kod ove homilije baš je takav slučaj s tekстом M, gdje je u rukopisu izgubljen čitav jedan list s tekстом koji u U obuhvaća 117 redova: od lista 252b—15 do 253v—4/5 — od *bolěť židovьsko pleme petiju (čjувьstvь)* do *(kьi) synь Davьdovь toliku silu podajetь . . .* Inače, kraćih lakuna pojedinih riječi i čitavih rečenica ima prilično mnogo u oba teksta na različitim mjestima, koji se, prema tome, uzajamno popunjavaju. Samo na jednom mjestu oba teksta izostavljaju rečenicu koja postoji u grčkom originalu homilije — prema U iza retka 250v—23, poslije rečenice *jedino bo slovo synь, otьcь i duhь, otьcь i svetyi duhь* nema rečenice koja dolazi u grčkom tekstu *Πῶς ἕτερα διδάξει ὁ Λόγος; καὶ πῶς ἕτερα κατηχήσει τὸ ἅγιον Πνεῦμα*; Poslije toga tekstovi se opet podudaraju: *Ὁὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον . . .* = *Něstь se, něstь, po blaženomu Pavlu* itd. Budući da navedeno retoričko pitanje nije neophodno za razumijevanje čitavog konteksta, nije isključeno da je ono bilo izostavljeno već u prvom staroslavenskom prijevodu homilije. Kraćih lakuna u U nema mnogo: na listu 250g—5 poslije riječi *glagoljušta* ispala je rečenica *jedino dělo stvorihь*; na l. 251a—18 iza *baba govoritь* nedostaje *i peleny prostirajutь se i jestьstvo čistitь se* na l. 251v—10 iza *odra sьkryti* nema *i čjudese ukrasiti*; na istom listu poslije reda 17-og *něstь oslablenyi štjuždь* ispalo je *něstь nauštenikь*; na l. 253g—21 poslije rečenice *hošteši li cělь byti* nedostaje *ježe jestь, ašte prijemletь icělenije, jeda budeši paki vь tažde prěhaždaje*; na l. 254v—18 iza *subotьnoje obrězovanije* izostavljeno je *supretvorcu odra hrani*. U je ispustio i ovo mjesto poslije *po duši osvětista se* 253v—25/26 a koje M sadrži: *i pomalě jako vidě Gospodь. jako dušama osv(ě)štena bysta* — *Καὶ μετ' ὀλίγον, ὡς οἶδεν αὐτοὺς ὁ Κύριος; οὗ κατὰ ψυχὴν ἐφωτίσθησαν*. S druge strane u M nedostaje: l. 155b—31 iza *odrь* *svoi* treba unijeti *i idi vь domь svoi* (U 250b—25/26); M 155v—1 prilikom prijenosa teksta na novu stranicu, ispred riječi *кь Ijuděomь* pisar je omaškom izostavio u početku *Gospodь že* (U

250v—2); M 150a—1 iza rci *mi* ispalo je *ašte vь subotu* (U 251a—24/25); M 156v—1 u početku nove stranice ispred *jako da za vse studa . . .* ispalo je *i na sudilište vlěčete*; M 156g—7/10 u jevanđeljski tekst *mnogomnožstvo boleštiihь, slěpь, hromь, suhь* (U 252a—14/17) dodano je još *slukь, prokaženь*, što je očevidno preuzeto iz jednog zasebnog predloška Jov. jevanđelja s analognim dodatkom (isp. Makedonsko jev. popa Jovana 1. 1v—19/20 *množstvo bolěštiihь, slěpyh i hromyih, suhyrōkyihь i gluhyh . . .*); M 157a—30/32 iza riječi *rěsta:jei* izostavljeno je *Gospodi, uže ne rěsta jei* (haplografija), te iza ovih riječi *syne Davydovь* ispala je negacija *nь* (U 252v—32/253g—2); M 157c—33 iza riječi *vь sijei jedinь* izostavljeno je *na lěto* (U 254b—7); M 157g—25/27 poslije riječi *na vьzmuštenije kupělnoje* ispušteno je *vьzmutivša sę židovska* (U 254v—3/4). Konačno, na 1. M 158a—11 čitava je rečenica iza riječi *Ijuděomь* sasvim skraćena: U 254v—24/30 ima *hotěštiimь staviti i suboty radi i glagoljuštimь, ne dostoitь ti vьzěti odra, jako subota jestь, otrěvaase povelěnie sьkonьčavaja povelěvьšaago*, M ima *Ijuděomь vьzbranjaše prišьdšiiimь*. Vidimo, dakle, da je pored gubitka lista i slučajnih izostavljanja dijelova teksta zbog pisareve omaške prilikom prijelaza na idući list (2 slučaja) i haplografije, postojala i svjesna intervencija redaktora, kako prvobitnog (jednako u obadvije redakcije), tako i kasnijeg (zamjena duge rečenice kratkom istoga smisla).

Paralelno izučavanje varijanata jednog teksta omogućava u prvom redu utvrđivanje njihovog prvobitnog, zajedničkog tekstualnog izvora. Često puta to nije lako ostvarljivo ni u slučajevima kad se radi o prilično velikim grupama identičnih rukopisa, kao što su npr. jevanđelja ili apostoli. »Prvobitni prijevod prisutan je u svim tipovima i u svim sačuvanim kodeksima evanđelja. Do njega se može doći jedino komparativnom metodom, tj. uspoređivanjem svih sačuvanih varijanata u svim tipovima evanđelja.«¹² U slučaju obadvije slavenske tekstološke paralele Zlatoustove homilije »I ježe ne suditi na lica«, kao što će pokazati dalja analiza, varijanata u leksiku, morfologiji i sintaksi, pored mnogobrojnih slučajeva grešaka koje znatno ili potpuno kvare smisao teksta, ima tako mnogo da ni jedna, ni druga redakcija — pored nesumnjive zajedničke zavisnosti od prvobitnog staroslavenskog prijevoda — ne pružaju sliku tog prvobitnog predloška, što se izvanredno jasno dokumentuje sačuva-

¹² J. V r a n a, Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar. SANU. Posebna izdanja knj. CDLXXXIV. Odeljenje jezika i književnosti knj. 24, Beograd. 1975, 82.

nim grčkim originalom dotičnog teksta. Najmanje razlika ima u citatima iz Svetog pisma, koji u ovoj homiliji zapremaju više od jedne petine čitavog teksta: 133 reda od ukupnog broja od 580 redova prema U. To su odlomci: 1) iz jevanđelja po Jovanu o raslabljenom (J 5, 1—14) — cijeli tekst U 252a—16/26, 254b—23/29, 254g—11/15, te 7 kraćih citata iz istog teksta na 1. 250b—24/26, 251b—11/14, 251v—31/251g—1, 252v—3/11, 254v—11/12, 254v—26/27, 254v—31/254g—1; 2) jev. po Jov. »Ne sudite na lica« (J 7, 16—24) — veći odlomak 250g—5/21 i 7 kraćih citata iz istog na 1. 250v—27/30, 250v—15/17, 250g—28/261a—1, 251a—24/251b—1, 251v—31/251g—1, 253a—18/19, 253a—22/23; 3) jev. po Mat. o dva slijepca (9, 27/30) — U 253b—5/6, 253b—23/27, 253v—2/3, 253v—29/30, 253g—10/11; 4) iz poslanice apostola Pavla 1 Korinć. 2,11 — U 250v—25/31; 5) iz proroka Isaije gl. 1 — U 253a—5/10. U svim citatima iz jevanđelja tekst se u obadvije redakcije ponavlja skoro identično, osim malobrojnih sitnih razlika, vjerojatno u vezi s izvornim varijantama u rukopisima staroslavenskog prijevoda, kao što su npr. U *čela stvorihъ* — M *zdrava stvorihъ*; U *obrězanije vъzemljetyъ člověkъ* — M *prijemljetyъ člověkъ*; U *po tomъ bě prazdъnikъ židovъskъ* — M *bějaše prazdъnikъ ijuděiskyi* i sl. Jače su razlike u kraćem odlomku iz Apostola: U *Nikъtože vēstyъ člověka, nъ duhъ člověku selęi se vъ njemъ* — M *nik'tože ne vestъ človečъskago nъ tьkmo duhъ člověčъ živej vъ nemъ*; U *tako že i božija nikto že vēstyъ, nъ božii duhъ iže vъ nemъ* — M *tako i božijago niktože ne vēstyъ nъ tьkmo duhъ živei vъ nemъ*. Treba ipak primijetiti da kod parafraziranja rečenice Jov. 5,6 U na dva mjesta 252a—25/26 i 254b—13/14 mjesto riječi *čělъ* (na 8 mjesta) upotrebljava *sъdravnъ hošteši li sъdravnъ byti*. S druge strane i M kod parafraziranja istog citata mjesto svog običnog *zdravnъ* (9 puta) upotrebljava jedanput *čělъ* — *vъprašajetyъ sego Gospodъ glagole: hošteši li čěl' byti*. Kao pravilo obje redakcije vrlo strogo čuvaju jednoličnost jevanđeljskog teksta, što je potpuno razumljivo zbog strahopoštovanja prema sakralnosti Svetoga pisma. Baš zbog toga posebno su zanimljivi odlomci gdje propovjednik u jevanđeljski citat uklapa svoje opaske. Ove nisu bile zaštićene sakralnim autoritetom originala i tu redaktori dopuštaju sebi veliku slobodu u stvaralačkom traganju za lijepim sinonimima i zgodnijim rečeničkim konstrukcijama. Tako npr. u jevanđeljski citat o raslabljenom Jov. 5,6 *τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γυνὸς, ὅτι πολλὸν ἤδη χρόνον ἔχει* Zlatoust poslije riječi *Ἰησοῦς* umeće odnosnu rečenicu — *ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως*;

u obje redakcije prevedenog teksta onaj dio koji citira jevanđeljske riječi je skoro istovjetan, ali je umetnuta Zlaboustova primjedba redaktirana na različit način — U 252a—22 *ize v̄bsev̄dyi pr̄že buduštaago* — M *v̄dyi vsa pr̄žde zbytiya*. U zamjenjuje grčku konstrukciju *ὁ τὰ πάντα εἰδώς* pridjevskom složenicom *v̄bsev̄dyi*, ali pri tome čuva početni član = *ize*; M rekonstruira grčku analitičku sintagmu *v̄dyi vsa*, ali izostavlja član, suvišan za razumijevanje slavenskog teksta; zaključni dodatak predmetu *πρὶν γενέσεως* izražavaju se vremenski kontrastnim pojmovima — U »prije budućega« tj. prije onoga što će se dogoditi; M *pr̄že zbytiya*, gdje ova imenica označava svršeni čin, ali u opštem smislu i *ostvarenje* bez obzira na vremensku orijentaciju.

Ista sloboda redaktorskih intervencija prisutna je u čitavom ostalom tekstu homilije. Zamjenjuju se rečeničke konstrukcije, pasivne i aktivne, kao npr. U 250g—31—251a—1 *v̄b subotu obr̄zovajet̄b s̄ mladeništ̄b* — M *v̄b subotu obr̄zajete mladēnce*. U vezi s tim zamjenjuju se međusobno riječi — participi, pridjevi, imenice; glagoli sa imenicama odgovarajućih glagolskih radnji s velikom slobodom biraju se sinonimi, rijetko ispravni u odnosu na nijansu smisla dotičnog pojma, često to su samo metafore sličnog smisla, kao što je npr. *sv̄t̄b̄l̄b̄ m̄s̄s̄c̄b̄* U 250b—15 i *sv̄etonosnaja luča* M 155b—19, grč. *ἡ φαισφόρος σελήνη*, koji su katkada tek približni po smislu, a često i potpuno pogrešni, a ponekad kvare smisao teksta. Sve to stvara utisak da se u stvari radi o dva potpuna samostalna i različita prijevoda, iako čitav niz potpuno identičnih rečenica s neobičnim konstrukcijama i s rijetkim izrazima nesumnjivo upućuje na postojanje jednog zajedničkog prvobitnog prapredloška staroslavenskog prijevoda.

Već prva rečenica u naporednim tekstovima stvara dojam da su to dva potpuno različita i nezavisna prijevoda sa grčkog originala:

Jakože sv̄t̄b̄l̄b̄ m̄s̄s̄c̄b̄, pošt̄noje ob̄l̄jā i po zemli i po morju plvušt̄iim̄b̄ i hođ̄št̄iim̄b̄ sv̄t̄b̄ osv̄št̄aja, bez̄ oblazny hod̄ tvorit̄ komuž̄do, tako že v̄b subotu k̄b oslablenomu Gospod̄b̄ glagolaše: V̄bstav̄b̄ v̄bzmi odr̄b svoi, i idi v̄b dom̄b̄ svoi. I sego radi...

ὡσπερ ἡ φαισφόρος σελήνη, τὰ τῆς νυκτὸς ἀμυρὰ λευκαίνουσα, τοῖς τε κατὰ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν πλωτῆριστέ καὶ ὁδοιπόροις τὸ φάος δαδονχοῦσα, ἀνεμπόδιστον τὴν πορείαν ἐκαστῶ κατεργάζεται, ὡσαύτως ἐν τῷ σαββάτῳ πρὸς τὸν παραλυτικὸν ὁ Κύριος ἔλεγεν. Ἐγερθεῖς ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ

Jako že sv̄etonosnaja luča, nošt̄b̄ prosv̄št̄ajušt̄ii, i ježe po zemli i ježe po morju plavajušt̄iim̄b̄ i putnikom̄b̄ sv̄t̄b̄ sijajušt̄ii, i bez̄ sb lazna š̄stv̄ije komuž̄do zd̄lovajet̄b, takož̄de k̄b oslab'lenomu v̄b subotu Gospod̄b̄ glagolaaše: V̄bstani v̄bzmi odr̄b svoi. I sego radi...

Kao što se vidi prema grčkom tekstu, u ovom odlomku ruska redakcija (U) točnije se držala originala, tj. očividno, prvobitnog prijevoda, nego srpska (M), koja je mnogo slobodnija ne samo u izboru sinonima i u zamjenjivanju jednih vrsta riječi drugima, kao što je npr. *τὰ τῆς νυκτὸς ἀμαυρὰ* = U ima pridjev *noštʹnoje*, dok M — imenicu *noštʹ*, već i u zamjenjivanju piščevih umjetničkih slika svojima, kao što je npr. *ἡ φαεσφόρος σελήνη* = U — *světʹlʹ mėsjacʹ*, M — *světonosnaja luča*, ili *τὸ φάος δαδουχοῦσα* = U — *světʹ osvěštaja*, M — *světʹ sijajuštii*; *λευκαίνουσα* = U — *oběljaja*, M — *prosvěštajuštii*. Međutim čitava konstrukcija prijevoda upućuje na jedan isti predložak prvobitnog prijevoda, posebno sintagma *τοῖς τε κατὰ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν πλωτῆροί τε καὶ ὀδοιπόροις* gdje obadvije redakcije potpuno slijede redosljed riječi, ali uz karakterističan primjer različitog konstruiranja slavenske rečenice prema nezgodnom za prevođenje grčkom tekstu. Ovaj stavlja naprijed prilog mjesta »po zemlji i po moru«, ali indirektni objekat izražava različitim vrstama riječi, participom *πλωτῆροι* i imenicom *ὀδοιπόροις*; U ovu ponešto nespretnu konstrukciju nastoji ispraviti, pretvorivši oba objekta u participe — *plouštiiimʹ* i *hodjaštiiimʹ*, ali M se vratio konstrukciji grčkog originala, zamijenivši particip imenicom *putnikomʹ*. Što je bilo u prvobitnom prijevodu? Znatan broj analognih slučajeva sugerira zaključak da je vjerojatniji bukvalni prijevod s imenicom kod M, a da particip u U predstavlja nastojanje ruskog redaktora oko stilskog dotjerivanja prvobitnog prijevoda. Čini se da bi isto bilo i kod primjera *noštʹnoje* na mjestu jednostavnijeg *noštʹ*. Ali obrnuti odnos moramo nagađati kod izraza *ἡ φαεσφόρος σελήνη*, gdje M pravilno prevodi pridjev kao *světonosnaja*, dok U ima jednostavni pojam *světʹlʹ* pored pravilnog prijevoda *mėsjacʹ*, dok je M zamijenio mjesec sa *luča*. U oba slučaja vidimo samostalne pokušaje izmjene originala: da li je u originalu stajalo 'svjetonosni mjesec'? U tom slučaju malo je vjerojatno da bi ruski redaktor zamijenio lijepu književnu složenicu s jednostavnim mjesečevim epitetom »svijetao«; vjerojatnije je pretpostaviti da je prvobitni prevodilac zamijenio grčku složenicu običnim narodnim izrazom »svijetao mjesec«, a kasnije srpski redaktor unio grčki književni izraz, ali zbog neobičnosti ovog epiteta za mjesec, promijenio je ovaj izraz originala na »luču«. U svakom slučaju neosporno je da je svaka redakcija vodila ovaj posao vrlo savjesno, imajući pred očima tekst grčkog originala.

U odnosu na sinonime vrlo je zanimljiva paralela *oběljaja* — *prosvěštajuštii*, gdje prvi izraz predstavlja bukvalni prijevod grčkog izraza; javlja se češće u ruskim rukopisima stsl. razdoblja, kao npr. kod Kirila Turovskog i dr.¹³ dok je ova riječ neobična za srpsku redakciju; neautentičnost sinonima *prosvěštajuštii* sugerira pretpostavku da je i to potez srpskog redaktora. Vrlo je zanimljiv i primjer *ἀνεμπόδιον τὴν πορείαν* = U *bezъ oblazny hodъ*, M *bezъ sblazna šъstvije*; izraz *oblaznъ* m.sg., odnosno *oblazna* f.sg. posvjedočen je tri puta u Usp.zb.¹⁴ i sreće se u spomenicima obadviju redakcija,¹⁵ ali je ponešto neobičan u odnosu na mnogo običnije i češće *sbblaznъ*. Treba naglasiti da se gl. *oblazniti se* javlja već u Supr.zb.¹⁶ Kako je oblik *oblaznъ* ipak vrlo rijedak, teško bi se mogao pojaviti u procesu kasnije redakcije, zato se čini vjerojatnije pretpostaviti da je pripadao prvobitnom prijevodu homilije na slavenski, možda baš kao pridjev **bezoblazny*, što bi odgovaralo grč. pridjevu *ἀνεμπόδιον* dok je *sbblaznъ* obično *τὸ σκάνδαλον*.

Vrlo je karakterističan odlomak 251g—29/252a—3 koji predstavlja prekrasno svjedočanstvo o jalovim mukama obojice recenzentata u nastojanju da razbistre smisao Zlatoustova retoričkog pitanja, koje možda nije bilo posve jasno ni prvobitnom staroslavenskom prevodiocu. Pitanje je upućeno blagočastivim slušaocima, čija se težnja za poukama mudrog propovjednika upoređuje s naporima vještih veletrgovaca oko umnožavanja svog kapitala.

Čto ubo vъse oslablenaago dělo. ukažetъ ubo slovu ljubъvii kurъci. jako da o vъsemъ duhovъnumu uspěhu bogatъstvije vъsplodite. Nъ si pamjati uto Ioana evanъgelista vъrijušta: A po tomъ bě prazdnikъ...

Τίς οὐν ἢ πᾶσα τοῦ παραλύτου πραγματεία, γνωρίσατε, οἱ τοῦ λόγου φιλέμποροι, ὅπως διὰ πάντων τῆς πνευματικῆς ἀφελείας τὴν ἐνδύκηνην καρπώσηθε. Φέρεις μνήμην πάντως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βοῶντος. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτή...

Kaja ubo nastoještija oslablenaago kuplja. skažite slovesni ljubokup'ci. jako da vsemъ duhomъ polъzy vъlagalište naplodiiti no se vъspetъ. vsako Ioana vъrijušta slyšite: Po tomъ bejaše prazdnikъ...

¹³ Isp. И. И. Срезневский, Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам, Спб. 1895, II, стр. 587; F. Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Wien 1862—65, 484.

¹⁴ О. А. Князевская, i dr., Успенский сборник XII—XIII вв., 627.

¹⁵ F. Miklosich, Lexicon..., 467; Срезневский, Материалы для словаря древне-русского языка, 515.

¹⁶ F. Miklosich, Lexicon..., ibid.; Срезневский, Материалы..., ibid.

Riječ *πραγματεία* u prvoj rečenici može da znači *posao, djelo*, ali i *radnja, trgovačka poslovnica*. Kako u slijedećoj glavnoj rečenici metafora govori o rastu trgovačkog kapitala, vjerojatno je u originalu prvobitnog prijevoda na ovom mjestu stajala riječ *kuplja*, koju je ispravno zadržao redaktor srpske recenzije. Međutim, ruskom se redaktoru izraz *kuplja* u odnosu na iscjeljenje raslabljenog vjerojatno pričinio neumjestan i zato je interpretirao Zlatoustovu *πραγματεία* kao *djelo, stvar*. I dalje u glavnoj rečenici M je ispravno zadržao konstrukciju s glagolom u 2 l. pl. *skazite* i sa subjektom *slovesni ljubokupci*, inače izraz koji predstavlja nespretnu kovanicu vjerojatno prvobitnog prevodioca. Vrlo je moguće da u tekstu U glagol u 3 l. sg. *ukažetʹ* predstavlja omašku pisara mjesto *ukažete*, pošto je i ovdje subjekt koji slijedi naveden u množini — *kupci*; ali nespretna kovanica *ljubokupci* na mjestu *φιλέμποροι* (što znači pasioniranog trgovca, zaljubljenog u svoj posao) nije izgledala zgodna ruskom redaktoru, jer je dopuštala mogućnost asocijacije s pojmom trgovine ljubavlju, pa je zato on konstruirao svoju interpretaciju sa smislom *kupci riječi o ljubavi*. Ali u zaključnoj namjernoj rečenici U je potpuno pravilno preveo grčku rečenicu — *da bi u svakom pogledu bogatstvo svoje duhovne koristi povećali bogatim plodovima*; međutim M okreće pridjev *τῆς πνευματικῆς ὠφελείας* u imenicu — *naploditʹ* (možda pogreška pisara mjesto *naplodite*) *vʹlagalište* (kesu, torbu) *duhom koristi*, tj. da taj *duh koristi* predstavlja željene *plodove*. Prema tome izgleda da je u drugoj polovici teksta ruska redakcija točnije sačuvala prvobitan prijevod. Treba primijetiti da se i izraz *vlagalište* u stsl. upotrebljava za riječ *βαλάντια* (v. L 12, 33), dok ovdje izraz *ἐνθήκη (ἐντίθημι)* označuje bogatstvo u smislu trgovačkog kapitala, depozita uloženog u trgovinu. Kao što se vidi, u slijedećoj rečenici U ispravno produžava Zlatoustov tekst — ali, sjetimo se jevanđelistinog pričanja itd., dok je M pogrešno priključio prve riječi ovoga teksta prethodnoj rečenici *no se vʹspetʹ*. U svakom slučaju baš ovaj odlomak jasno pokazuje da su obje redakcije preuđešavale tekst prvobitnog prijevoda, svaka uz pažljivo konsultiranje grčkog originala, ali nezavisno jedna od druge.

Karakterističan primjer obilja raznolikih varijanata predstavlja i odlomak 254v—11/18 — kraj zamišljenog Kristovog govora bolesniku:

... вѣставъ вѣзми odrvъ svoi i idi вѣ domъ svoï obostri Židy, užasi běsi, pokori protivugla- goljuštiimъ, o izvesti zъlomyslęštiimъ razdrę- ši subotъnoje obręzova- nije...	... Έγερθεις ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὄπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Δριμυξὸν Ἰουδαίους, θάμ- βησον δαιμονας, κάπνισον ἀντιλέγοντας, πληροφόρησον τοὺς προστρέχοντας, λύσον τὴν τοῦ σαββάτου ἀργίαν, ἀντι δικολόγου τὴν κλίνην φύλαττε.	... вѣstav' вѣзми odrvъ svoï... вѣзлјуби Ijuděje, вѣздasi бѣсу, вѣскори Ijuděje, вѣзвѣсти притѣ- кажуšteje, razdrušiše su- botnu prazdъnъ, supre- tvorcu odra hrani...
--	---	--

Apstrahirajući brojne pogreške, koje su očividno nastale u toku procesa višekratnog prepisivanja, kako originalnog prijevoda, tako i njegovih kasnijih redakcija, ruske i srpske, možemo i ovdje jasno uočiti činjenicu samostalnih redaktorskih akcija, uz konsultiranje grčkog originala homilije, koja je u ovom odlomku smjelošću Zlatoustovih izraza zadavala izuzetne poteškoće, kako prvobitnom prevodiocu, tako i kasnijim redaktorima.

Tako je već prva rečenica poslije jevanđeljskog citata — *δριμυξὸν Ἰουδαίους* koju je U potpuno pravilno preveo — *obostri Židy*, gdje ovaj glagol ima smisao 'bocni, ubodi'; nema dvojbe da je taj bukvalan prijevod navedenog grčkog glagola pripadao prvobitnom prijevodu. Međutim taj glagol, kojega ne nalazimo u rječnicima, možda je Zlatoustov neologizam od pridjeva *δριμύς* — *oštar* — očigledno nije bio poznat srpskom redaktoru, a staroslavenizam *obostri* u odnosu na Jevreje izgledao je čudan, te zato posve neočekivano nalazimo na ovom mjestu *вѣзлјуби Ijuděje*, možda kao rezultat nejasnog primjerka, gdje je moguće stajalo *вѣзлјuti = 'razlјuti', što bi odgovaralo smislu 'obostri'. Drugu rečenicu — *θάμβησον δαιμονας* U isto tako prevodi posve točno — *užasi běsi*: glagol *θαμβέω* — *užasati* dolazi već u stsl. prijevodu jevanđelja od Mc. 16, 5 *ἐξεθαμβήθησαν* — *užasosę sę*. Kod M mjesto toga nalazimo *вѣздasi* — da li kao čudnu deformaciju izraza *užasi*, ili kao rezultat neuspjelog traganja za nekim sinonimom, možda u vezi s *вѣздadati(sja)* — *дишāн*, ako mu se, možda, izraz *užasati* činio neumjestan u odnosu na đavole, pošto se u srpskim tekstovima upotrebljava u vezi s religioznim osjećanjem.¹⁷ Treću rečenicu — *κάπνισον ἀντιλέ-*

¹⁷ Đ. Daničić, Rječnik iz književnih starina srpskih I—III, u Biogradu, 1863. (Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1962), 358; F. Miklosich, *Lexicon...*, 1042.

γοντας nije uspio sačuvati original ni prvobitni prevodilac, koji je metaforu **κάπνισον** — 'zadimi' preveo po opštem smislu *pokori protivuglagoljuštiimъ* (pisarska omaška mj. *protivuglagoljušteje?*), tj. svladaj, pobijedi (one što prigovaraju). M ima *vъskori Judeje*, što bi moglo značiti samo *ubrzej* — možda opet rezultat neuspjelog tražanja za prijevodom Zlatoustove metafore »obavij dimom«. U idućoj rečenici oba prijevoda pravilno prevode glagol **πληρωφόρησον** : U *izvēsti*, M *vъzvēsti*, tj. *obavijesti*, *objasni* čudo onima koji dolaze — **προστρέχοντας** ; ovo M pravilno prevodi *pritěkajušteje*, dok je ruski redaktor zamijenio ovaj izraz riječju *zlomyslěštiimъ*, imajući u vidu Hristove protivnike. Prvobitni prijevod slijedeće rečenice — **λύσον τὴν τοῦ σαββάτου ἀργίαν** — potpuno je sačuvan u srpskoj redakciji — *razdrušiše subotnu prazdnъnъ*, dok se ruskom redaktoru vjerojatno imenica *prazdnъnъ* činila čudna, pa ju je posve proizvoljno i neispravno zamijenio sa *subotъnoje obrězovanije*. Nažalost u U je ispala posljednja rečenica Zlatoustove periode — **ἀντι δικολόγου τὴν κλίνην φύλαττε**, koju M prevodi *supretvorcu odra hrani*; ovdje je od dvije prve riječi *nasuprot*, tj. *usprkos pravniku-formalisti* (koji je osuđivao nošenje bolesničkog ležaja u subotu) načinjen termin *supretvorac* i stavljen je u nespretnu konstrukciju mjesto jasnog smisla — *usprkos prigovorima pravnika čuvaj svoj odar*.

Navedimo još jedan odlomak Zlatoustova tumačenja zašto Hrist nije odgovarao onima koji su se njemu obraćali kao Sinu Davidovu (U 253v—3/12):

Kyi сынъ Davydonъ to- *Ποῖος υἱὸς Δαυὶδ τοσαύτην*
 liku silu dajetъ i tolika *δύναμιν παρέχει, ἢ τοσαύτας*
 čjudodějanija? Izborъnъ *θανυματουργίας; ὥραϊος ὁ*
 Avesalomъ, nъ otъčju *Ἀβεσσαλῶμ, ἀλλὰ πατριουτόνος*
 ubitelъ javi se; ljuble- *ἐφάνη. ποθητὸς ὁ Ἀμνὼν,*
 nikъ Амѣнонъ, nъ svo- *ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν*
 ju sestru oskvъrni; mu- *διέφθειρε. σοφὸς ὁ Σολομὼν,*
 drъ Solomonъ nъ na *ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὠλίσθησεν.*
 kopъcъ porъlъze se.

(Kyi) сынъ Davydonъ
 toliku silu podajetъ ili
 tolika čjudotvorenija?
 Kras'нъ Avesalomъ, nъ
 otъčeuibiцъ javi se;
 ljubъzъnъ Aminonъ nъ
 svoju sestru rastli; prě-
 mudrъ Solomonъ nъ do
 konca pade se.

Ovaj tekst, uza sve paralelne sinonime, osobito jasno pokazuje zajedničku zavisnost obiju redakcija od istoga prvobitnog prijevoda; svaka je od njih, pored svojih inovacija, sačuvala velik broj ostataka prvobitnog prijevoda. **Παρέχει** U — *dajetъ*, M — *podajetъ*: ovaj drugi glagol slavenski tekstovi većinom upotrebljavaju za **ἐπιδίδωσι**. U-čjudodějanije, M — *čjudotvorenije*: prva riječ je obična u stsl. tekstovima, dok je nema u Daničićevu rječniku, gdje je navedeno samo

čudotvorenije, pored čudodějstvo i čudodělije.¹⁸ U — izborъnъ isp. u Sept. mineju 1096. god. *Nevěsto izborъna*; M — *krasъnъ* za grč. *ώρατος* najobičniji je prijevod u stsl. tekstovima i vjerojatno je bio i u prvobitnom prijevodu homilije. U — *ljublenikъ* — *ποθητός* u smislu »ljubimac«, isp. Izbornik 1073, vjerojatniji je za stsl. prijevod nego M — *ljubъzъnъ*, koji ima smisao »prijatan, mio«. U — *oskvrъniti* — *διεφθειρε* — M — *rastli*: čini se vjerojatnija M-varijanta, koja se obično javlja u stsl. spomenicima za ovaj grč. glagol, dok *oskvrъniti* obično dolazi za *μιᾶναι*. Naprotiv, za prvobitan prijevod glagola *ὀλισθησεν* vjerojatniji je U — *porъlъze se*, nego M — *pade se*, koji se obično javlja za *ἔπεσεν*. Treba upozoriti i na prijevod izraza *εἰς τὸ τέλος*: U — *nъ na konъcъ porъlъze se*, isp. Pov. vr. let iz god. 6494 (= 986) *Salomanъ bystъ mudrъ, no na konecъ popolzesę* i M — *nъ do konca pade se*, isp. Triod XI v. Sofijske bibl.: *kako do konъcę porъlzesę*.¹⁹

Najzad navedimo još jedan poduži odlomak, koji se u sredini prekida jevanđeljskim citatom — iz Hristovog polemičkog razlaganja u odnosu na neprikosnovenost subotnjeg praznovanja: U — 251a—12/19 i 251b—1/21. Odlomak je osobito važan jer sadrži: 1) značajne varijante sintaksičkih konstrukcija i 2) paralele potpuno različitih izraza, bliskih po smislu.

Въ subotu ne by dělati, nъ o vъsemъ bez dělesъ byti. Čъso radi otъ vasъ, o Židove, vъ subotu žena ražajetъ, i baba govoritъ, ...
 . . . . .
 . . . . .
 i dojaštija kъ mlěkomъ pitaniju gotovitъ se? Žena ražajetъ i jestъstvo zakonu odolěvajatъ, a Gospodъ čjudo ne sъdělajetъ li? ...
 . . . . .

Ἐν σαββάτῳ οὐ δεῖ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ διὰ πάντων ἀεργουσι εἶναι; Τίνος οὖν ἐνεκεν παρ' ὑμῖν, Ἰουδαῖοι, ἐν σαββάτῳ γυνή τίπτει, καὶ μαῖα θορυβεῖται, καὶ σπάργανα τινάσσεται, καὶ φύσις καθαιρεται, καὶ θηλή πρὸς γαλακτοτροφίαν ἐντρειφίζεται;
 . . . . .
 . . . . .
Ἰνῆ τίπτει, καὶ φύσις νόμον περιγίνεται, καὶ θεὸς οὐ θανατουργεῖ;

Въ subotu ne podobajetъ dělati, nъ bъhma prazdnomъ byti. To česo dělě vъ vasъ, Židove, vъ subotu žena raždajetъ, i baba mlъvitъ, i peleny prostirajut se, i jestъstvo čistiit se, i sъsca mlěko na pištju prigotovljajeta? Žena raždajetъ i jestъstvo zakonu odolěvajatъ, a Bogъ čjudese da ne stvorit li? ...
 . . . . .

¹⁸ Daničić, Rječnik iz književnih starina srpskih, 479; inače isp. za *čjudodějjanije* Miklosich, *Lexicon...*, 1127; Срезневский, *Материалы...*, 1548.

¹⁹ Срезневский, *Материалы...*, 1201—2.

Priimu vami vragy ko-
toranъ byti...
Кѣто ориѣ суботу?

Vy vъ subotu obrěza-
juštei, i nožъ ostrěštii,
i krojenije privodešte,
i udъ razlučajušte, i
město kръnavo ustraja-
jušte, ali azъ iže rekъ
slovo vъstavъ vъzъmi
odгъ svoi i idi vъ domъ
svoi? Ašte by ne sъbylo
sę slovo, razorilъ byhъ
subotu vъsujе glagola-
vъ; ašte li varilo slovo
se dělo, čъto subotu
ispirajete, i tvorъcę,
otъmeštete sę?

*Καταδέχομαι ὅφ' ὀμῶν
τῶν ἐχθρῶν δικάσασθαι....
Τίς λέει τὸ σάββατον;
ὁμοῖς οἱ ἐν τῷ σαββάτῳ
περιτέμνοντες, καὶ ξίφος
δξύοντες, καὶ τομῆν ἐπάγοντες,
καὶ μέλος χωρίζοντες, καὶ
τὸν τόπον αἱμάτιον παρα-
σκευάζοντες, ἢ ἐγὼ ὁ εἰρηκῶς
λόγῳ, Ἐγερθεὶς ἄρον τὸν
κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς
τὸν οἶκόν σου; Εἰ μὴ ἐνήργησεν
ὁ λόγος, ἔλυσαι ἂν τὸ σάββατον
ματαιολογήσας. εἰ δὲ προέ-
δραμε τὸν λόγον τὸ ἔργον,
τί τὸ σάββατον ἐκδικεῖτε,
καὶ τὸν Δημιουργὸν ἀθετεῖτε;*

Prijemlju vami vragy
sudimъ byti...
Kto že oriѣ subotu

Vyi obrězajuštei vъ su-
botu, oružije ostrešte,
i rězanije nanosešte,
udy razlučeste i mě-
sta kръnavešte, neželi
azъ rekyi slovomъ, Vъ-
stani vъzъmi odгъ svoi
i idi vъ domъ svoi?
Ašte <ne> by děistnova-
lo slovo to orilъ bihъ
suboty sujeslovest'vi-
ivъ; ašte li i varilo
slovese dělo, čъto suboty
m'štaete, vsěh že tvorъ-
ca otmeštete se?

Različite konstrukcije: *οὐ δεῖ* U — *ne by dělati* = M — *ne podobajetъ*; *τίνος ἔνεκεν* U čъso radi = M — *česo dělě*; *τὸν τόπον αἱμάτιον παρασκευάζοντες* U — *město kръnavo ustrajajušte* = M — *města kръnavešte*; *Θηλή πρὸς γαλακτοτροφίαν ἐδρεπίζεται* U — *dojaštija kъ mlěkomъ pitaniju gotovitъ sę* = M — *sъsca mlěko na pištju prigotouvľajeta*; u ovom tekstu ruska je redakcija bliže grčkom u odnosu na konstrukciju, samo što rastavlja grčku složenicu *γαλακτοτροφία* na sastavne dijelove, ali zato mijenja subjekt originala *Θηλή* — prsa na *dojaštija*, dok srpska redakcija ispravno prevodi *sъsca*. *Διὰ πάντων* U — *o vъsemъ* = M — *bъhъma* — nije moguće odrediti sa sigurnošću koji je od ova dva izraza bio u prvobitnom prijevodu; ipak trebalo bi smatrati da je to bio prilog *o vъsemъ* kao kalk — *διὰ πάντων*. Inače *bъhъma* je široko rasprostranjen u rukopisima staroslavenskog razdoblja, otkuda je prenesen skupa s tekstovima na teritorij Kijevske Rusije, gdje se javlja u obliku: *bohъma*, *bohъma*, *beh'ma*, *bъhъma*, *bъhъmъ* i sl., nešto rjeđe kao *byhъme*.²⁰ *Ἄεργους εἶναι* U — *bez dělesъ byti* — rastavlja grčku složenicu, M — *prazdnomъ byti*.

Sinonimi: *οὐ θανατουργεῖ* U — *čjudo ne sъdělajetъ li* = M — *čjudese ne stvorit li*; isto tako U 251a—11 *čjudo sъdělavъ* = M — *čjudo stvorihъ*; glagoli *dějati*, *dělovati*, *zdělovati* upotrebljavaju se naporedo sa *tvoriti*, *stvoriti* već u najstarijim sačuvanim stsl. spo-

²⁰ Miklosich, *Lexicon...*, 49; Срезневский, *Материалы...*, 199—200, 212.

menicima, pa i u tekstovima U i M sreće se ponekad u istom kontekstu upotrebljen samo jedan od navedenih glagola, npr. U 250g—17 *člouěka cěla sřtvorihř* = M — *člouěka (v'sego) zdrava stvorihř* = *θyηή έποίησα*. Analognu pojavu možemo konstatirati kod upotrebe sinonima *oriti* i *razoriti* u smislu *λύειν* — uništiti, anulirati, isp. U 250g—13/15 = U 251a—26/27: *da se ne razoritř zakonř* — *ěna μη λυθῆ ὁ νόμος* isto kod M; analogno tome obje redakcije jednako upotrebljavaju glagol *oriti* za *λύω* — *τις λύει τὸ σάββατον* U 251b—5 *krřto oritř subotu* = M, ali 251b—15/16 za grčki *έλυσα ἄν τὸ σάββατον* U ima *razoritř byhř subotu*, dok M — *oritř bihř suboty*. U odnosu na pitanje pažnje prema nijansama smisla u grčkom originalu treba zabilježiti da M upotrebljava glagol *razoriti*, *razorjati* i to na dva mjesta, gdje U, slijedeći grčki tekst, uzima druge izraze: 251a—1/3 *da ne bezř otvřřženiija budetř osmyi đņņvi zakonř* — *ěna μη ἄκρωθῆ ὁ ὀκταήμερος νόμος* M — *da ne razorit se*; 251a—4/6 *zakona zakonotř vřzbranějuřte, vy bo vřzbranějete zakonř* — *νόμω νόμον ἀνατρέποντες, ἔμεϊς ἀνατρέπετε τὸν νόμον* M — *zakonotř zakona razarjajuřte, vyi razarjajete zakonř*. Na kraju treba istaknuti i jedno mjesto gdje obadvije redakcije za isti glagol *λύσον* upotrebljavaju druge, različite sinonime: 254v—16/18 *razdřři subotřnoje obrězovanije* = M — *razdřřiře subotnu prazđņņ*. *Ματαιλογήσας* 516—16/17 *Uvřsuje glagolanř, M sujesloves-t'viiivř*.

Posebnu pažnju privlače u ovom odlomku paralelni izrazi, potpuno različiti ali bliski po smislu. Tako, analogno s navedenim parom *dojařtija-sřsca*, javlja se *ξίφος* U — *nožř*, M — *oružije*; *τομήν έπάγοντες* U — *krojenije privodeřte*, M — *řezanije nanoseřte*; *μαϊα θορυβεϊται* U — *baba govoritř*, M — *baba mlņvitř*, oba glagola se sreću već u najranijim stsl. tekstovima, pa je teško reći što je bilo u prvobitnom prijevodu. Međutim *καταδέχομαι . . . δικάσασθαι* U — *Priimu vami . . . kotoranř byti*, M — *Prijemlju vami . . . sudimř byti* upotreba ovoga pravnog termina *kotoranř*, koji se javlja vrlo rano još u stsl. tekstovima *kotora* = 'svađa, spor, sudski spor'.²¹ Značajni su i pravni sinonimi *τί τὸ σάββατον έδικειτε* U — *čřto subotu ispirajete*, M — *čřto suboty m'řtaete* (osvećujete). U ostalom kompleksu treba podvući i *ει μη ένήγησεν* U — *ařte by ne sřbylo se*, M — *ařte ne by đěistvovalo*.

²¹ Miklosich, *Lexicon...*; 306; Срезневский, *Материалы...*, I, 1300—1301; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* (Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева) т. I—IV, Москва 1964—1973, спес. т. II, стр. 353.

Evo još nekih primjera istoga tipa, izabranih iz ostalih dijelova teksta: 251v—7/8 *gnēvazete sē διαπρίεσθε* M *p'hajete se*; 251v—1—2/6 *kajete sē — άγανακτείτε* M *negodujete*; 251b—29/30 *ne ok[a]-jaste, ni strastvoua(ste) — οὐκ ήγανακτήσατε, οὐ συνενπήσατε* — M *ne negodovaste ni s̄žaliste si*; 251v—15/16 *raspirajete sē — διατάζετε* M *sumnite se*; 251g—14/15 *hodatai Gospod̄ sr̄d̄bnii prazd̄bnik̄ — μεσίτης ὁ Κύριος. μέση και ή έορτή* M *sr̄d̄bnik̄ gospod̄n̄ sr̄d̄dounyi prazd̄bnik̄*; 251g—21/22 *blagodat̄ s̄tvori — χάριν κέκτηται* M *blagodat̄ imat̄*; 251g—27/28 *v̄shoda povēdajet̄ — τήν Ανάληψιν σαλπίζει* — M *v̄skr̄šeniye trubit̄ (!)*; 252a—30/32 *sam̄ id̄še k̄ straz̄jušt̄im̄ — αὐτὸς έπειγει έαυτὸν πρὸς τοὺς πάσχοντας* — M *sam se podviza k̄ straz̄'dušt̄im̄*; 252b—11/13 *priklad̄ se židov̄sky nemošti — σύμβολον τοῦτο τῆς 'Ιουδαικῆς ἀρ̄ώστιας* — M *obraz̄ že židov'ska bol̄enija*; 252b—9/10, 14/15 *neduž̄nyih̄ — τῶν ἀσθενούντων* — M *boleštih̄*; 252b—16/17 *židov̄stii ljudije — ὁ 'Ιουδαικὸς λαὸς* — M *židov̄sko pleme*; 253v—14 *pridosta — προσήλθον* — M *pristupiste*; 253v—16/17 *i hytra vrača — έπιστήμονα ιατρὸν* — M *hudoka (= hudoga) vrača*; 253v—23 *ustroit̄ — παρασκευάση* — M *ugotouvajet̄*; 253v—23/24 *otloženije — τήν ὑπέρθεσιν* — M *prozr̄eniye*; 253g—2/3 *v̄spom̄enusta otloženije — ὑπεμνήσθησαν τῆς ἀναβολῆς* — M *pomenusta přēžd̄nēja*; 253g—31 *jego že ne v̄z̄v̄mu — ὃ οὐ λαμβάνω* — M *jego že ne priimu*; 253g—32 *hoštu cěl̄t̄ byti — θέλω ὄγιῆς γενέσθαι* — M *hoštju zdrav̄t̄ byti*; 254a—12, 23 *dar̄ — τὸ δῶρον* — M *tun̄ba*; 254a—2/3 *mnogoglagol̄n̄t̄ — πολύλαλος* — M *mnogorēčiv̄t̄*; 254a—20/21 *bes prav̄dy n̄yn̄ěš̄nēja — ἄδικα τὰ παρόντα* — M *bez̄ sud̄st̄va obid̄liva nastoješt̄ija*; 254b—18 *maly v̄z̄v̄r̄v̄t̄ — μικρὸν ἀνανεύσας* — *maly v̄s̄lon̄t̄*; 254a—7 *v̄zemljut̄ — λαμβάνουσι* — M *prijemljut̄*; 254a—29 *plavajet̄i mysliju — πελάζεις τῷ λογισμῷ* — M *kr̄evajet̄i mysle*; 254b—16 *v̄s̄ěh̄t̄ sil̄n̄ēi jes̄m̄t̄ — έν τούτοις δυνατός ειμι* — M *vs̄ěh̄t̄ mošt̄n̄t̄ jes̄m̄t̄*; 254b—20 *nauk̄t̄m̄ — τῆ συνηθεία* — M *obyčajem*; 254v—1 *ne m̄č̄šti o m̄noz̄ě — μη φανιάζου περι πολλά* — M *ne prividovai že o m̄noz̄ě*; 254v—19/20 *strast̄ tu abije otlož̄iv̄t̄ — και τὸ πάθος παραχρημα ἀποθέμενος* — M *v̄r̄ēd̄ ubo otlož̄*; 254v—21/22 *zarov̄ēd̄t̄ s̄v̄kon̄čav̄aaše — τὸ πρόσταγμα ἐπλήρου* — *povel̄enoje kon̄čav̄aaše*; 254g—9/10 *mučenič̄sky postradav̄t̄ na ubitel̄ē — μαρτυρικῶς ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν μαιφόνων* *mučenič'ski podvizav̄t̄ se na ubiv̄'seje*; 254a—15/17 *i l̄ēro p̄rv̄v̄ago přēd̄t̄ očistiti — και δέον τὸν πρῶτον προτιμᾶσθαι* — M *i l̄ēro bi p̄rv̄v̄ago počisti*; 254a—17/18 *pače imovitygi poč̄t̄et̄ sē — ὃ εὐπορώτερος τοίνυν προκρίνεται* — M *bogat̄ēi že přēd̄t̄ var̄vajet̄*;

253g—15/19 *eloma* že oslablenyi pače dušeju béaše istupilь grēhou̯nyimь istblēnijemь — ἐπειδὴ ὁ παράλυτος μᾶλλον ψυχικῶς ἦν ἐξηρηθρωμένος τῆ τῶν ἀμαρτημάτων καταφθορᾶ — M poneže oslablenikь pače duš(ev)nyje bějaše grēhou̯nyje tle: ovdje nesumnjivo glagol istupiti odgovara grč. ἐξηρηθρωμένος.

Kao što se vidi iz citiranog materijala, ovakvih varijantnih rečenica, pa i čitavih perioda ima dosta u čitavom tekstu homilije, ali oni ipak ne razbijaju opću, zajedničku i istovjetnu strukturu prijevoda, tako da oba paralelna teksta idu uglavnom jednolično, uz sporadičke pojave raznolikih, prvenstveno leksičkih varijanata. Tako npr. poslije prve uvodne rečenice, koja začuđuje slobodom redaktorskih intervencija, idućih 25—30 redova ide sasvim jednolično. Isti dojam dobiva se i pri kraju homilije, osobito počev od rečenice: *to slyšavь oslablenyi* (254v—18/19) broj pojedinih leksičkih varijanata je minimalan. (Isp. gornje primjere, kao i tekstove u cjelini str. 32—40.)

Tekstološka analiza ove Zlatoustove homilije isto tako pokazuje da velik broj paralelnih slavenskih izraza su riječi istog korijena s različitim prefiksima ili sufiksima, a koje uglavnom pripadaju istim morfološkim kategorijama, kao npr. 250v—4 *počьtenyihь* — τῶν ἀναγνωσθέντων — *čtenyhь*; 250v—11/12 *razlučaaše sebe* — ἐχώριζεν ἑαυτὸν — *otlučilь sebi*; 250v—13 *tvoręaše* — ἐποίει — *se bi stvorilь*; 250v—13/14, 19 *suštaago* — τὸ τῆς οὐσίας — *suštьstva*; 250v—14/15 *ustrojenija* — τὸ τῆς οἰκονομίας — *strojeniju*; 250g—32, 251a—1 *mladeništь* — τὸ βρέφος — *mladence*; 251v—3 *obradi* — ἔστρεψας — *obratilь jesi*; 251v—9/10 *sъkryti* — κρύψαι — *ukryti*; 251v—13/14 *prěmьlьčite* — σιωπήσητε — *umlěknete*; 251v—30/31 *naprьbnite se* — πληρωθήσεσθε — *isplьnit se*; 251b—31/32 *oslablenyi* — ὁ παράλυτος — *raslableny*; 251g—4 *potьcęte* — παραδράμωμεν — *sъtcęm se*; 251g—11/12 *sъpovędętь* — διηγείται — *povędajetь*; 252a—2/3 *vъsplodite* — ὠφελείας — *naploditь*; 252a—13/14 *ležaaše* — κατέκειτο *sležaaše*; 252a—21 *iže vsevędyi* — ὁ τὰ πάντα εἰδῶς — *vędyi vsa*; 253g—28 *mnogašędy* — πολλοστὸν — *množiceju*; 251v—1 *i protivu mьzde* — καὶ τὴν ἀντιμισθίαν *i vъz'mьzdije*; 254v—5/6 *osmorinu* — τὴν ὀγδοάδα — *osmericu*; 254v—8/9 *pristahь* *paręstihka* — *prędstah*; 254v—15 *izvēsti* — πληροφορήσον — *vъzvęsti*; 254b—5/6 *krъstenuju* — τὴν τοῦ βαπτίσματος — *krъstnuju*; 254b—9 *porodętь se* — ἀναγεννηθήσονται — *vъsporodętь se* i sl. Većina ovih varijanata nalazi se u najstarijim spomenicima stsl. razdoblja i ne daje sigurnih indicija za utvrđivanje prioriteta njihove pojave u tekstovima.

Iako je ovaj leksik s istim korijenom i raznovrsnim derivacionim elementima, kao i njihovim raznolikim kombinacijama veoma brojna, ipak izrazi različitog korijena, uglavnom analogne ili srodne semantičke vrijednosti, a zatim i tekstološke paralele s manjim stupnjem sadržajne sličnosti, kako su naprijed izloženi, pružaju mnogo veće mogućnosti sagledavanja stvaralačkih napora slavenskih redaktora-prevodilaca i njihovog shvaćanja grčkog originala koji oni često slobodno prilagođavaju svojim navikama i svom estetskom osjećanju. Ponekad oni mijenjaju riječi bliskog smisla, a ponekad i različite pojmove, kao npr. U 251v—21/22: *vb kupěli vašeji pitaše se — τῆ κολυμήθρα τῆ παρ' ὑμῖν παρεσίτευεν pri kupěli vašeji stradaly jesty*. U ovom pogledu od posebne su važnosti parovi leksičkih izraza potpuno različitog smisla, nastalih zbog nerazumijevanja originala. Na neke od ovih izraza već smo ukazali u analizi citiranih odlomaka. Navest ćemo još nekoliko interesantnih slučajeva:

U 250b—30/250v—1 *i jako oslablěšaago radi samovlastiju icělena — και δυ δια τῆν πρὸς τὸν παράλυτον ἀτεξούσιον θεραπείαν* M *i jako icělena samovlastna oslablennago radi*: U pravilno čuva originalnu konstrukciju koja se odnosi na onoga tko je iscijelio, odnosno na Isusa Hrista koji je izliječio toga čovjeka; dok M pogrešnom promjenom sintakse padeža (sve je prevedeno genitivom) mijenja osnovni smisao rečenice ukazujući da je uzeti sam sebe izliječio, a zna se da ga je iscijelio Isus Hrist. Isto tako U pravilno prevodi istu konstrukciju 250v—31/250g—2 *i jako oslablenaago radi samovlastiju icěljenaago — και δυ δια τῆν πρὸς τὸν παράλυτον ἀτεξούσιον θεραπείαν* — dok M *i jako za oslablennago samovlastnoje icěljeniye*, uprošćava i izražava nominativom grč. akuzative.

Neka mjesta su veoma iskrivljena zbog pisareve neispravne rekonstrukcije nejasnog predloška, kao što je npr. rečenica s napomenom o slijeporođenom koji je postidio nevjerne fariseje: U 251v—26/31 *ašte ne odolělě vamě slěpěcě i sego iměte . . . jako da o vьsemь studa napělěnite se — Εἰ μὴ ἤτησεν ὑμᾶς ὁ τυφλός, και τοῦτον κρατήσατε . . . , ὅπως διὰ πάντων αἰσχύνῃς πληρωθήσεσθε* M *ašte ne odolěvajemě slěpyimě, to i sego imě/te* (gdje je pisar pri prijelazu na stranu 156v ispustio *i na sudilište vlěcěte = και εις δικαστήριον ἐλύσατε jako da za vse studa isplěnit se*; M nije osjetio smisao *odolělě vamě* — 'svladao vas', te, povezavši ove dvije riječi, **potpuno je izmijenio** smisao rečenice, koja sada glasi: ne da fariseji budu postidjeni, već 'raslabljeni' tj. uzeti, 'vi sve vućete (uzimate) da bi slijepac bio osramoćen', dok U ispravno čuva original.

Prepisivač M nije razumio ni glagol *υποτιτι σε*, pa ga je u rečenici U 251a—7/10 jako *υσεγο* človeka čela *στυνοριη υυ subotu ne υποτιν υυ σε* — *διτι δλον ανθρωπον υγιη επιοισα εν σαββατω, ουχ ιδρωσας* — zamijenio nejasnim u ovom kontekstu glagolom: *jako* človeka *υσεγο zdrava stvorih υυ subotu ne protiviv' se*, ali i dalje čuvajući oblički prošli particip aktivni.

Grčku poslovicu, inače omiljenu u hagiografskoj literaturi, U u potpunosti čuva: 251g—9/12 *τοгда κτο σε divit υ. jegda gospodьska* čjudesa *στυνοδετ υ* — *Τότε θαυμάζει, διτε τὰ τοῦ Κυρίου θαύματα διηγείται* — dok je M sasvim pogrešno interpretira: *τοгда kto vidit υ se jegda gospodnja* čjudesa *πουεδαjet υ*, ne razumijevajući osnovni smisao.

U 251g—16/18 *srěď υ moje* vjerojatno je pogrešna konjektura izdavača; budući da se radi o srednjem prazniku Prepolovljenja, koji zatvaraju početni Uskrs i završna Pedesetnica, trebalo bi ovo mjesto razriješiti kao: *prisno že srěďnoje kraj[a]mi σε zatvorit υ*,²² što opet pisar M nije shvatio, pa je sadržaj iskrivio *prisno že srěď kraj τυρδ υ jest υ*, a što potvrđuje grčki original: *δει δὲ τὸ μέσον τοῖς ἀκροῖς ἡσφάλισται*.

Pisar M nije razumio ni mjesto koje glasi u U 252a—26/28 *Ole gospodne ne τυσteslavnoje icelenije!* — *ὦ τῆς τοῦ Κυρίου ἀκενοδόξου θεραπειας!* — pa ga je riješio onako kako mu je bilo najshvatljivije: *Ole božije milosrđije i slavnoje icelenije!*

Jevandeljski citat, ispravno sačuvan u U 253v—31/253g—2 *čyto ubo slěpυcε prospěυša rěsta: Ei Gospodi. υže ne rěsta: Ei syne Davydou υ, υυ: Ei Gospodi = Τι οδν οι τυφλοι; Προκόψαντες, φασί. Ναι, Κύριε. Ουκ ετι ειπον, Ναι, υιὲ Δαυιδ, ἀλλὰ, Ναι, Κύριε* — , M netočno daje: *čto že slěpυca prospěυša rěsta: Jei syne Davydou υ, Jei Gospodi* (isp. objašnjenje naprijed, str. 42).

U odlomku gdje 'raslabljeni' misli o sebi dat je njegov monolog u kojem on karakterizira sebe kao mrtvaca koji još govori: U 254a—1/3 *στυstarē υ σε na odrē grob υ jest υ ππογογλαγολευ υ. umrē υ živ υ* — *Κατεγήρασα τῆ κλίνῃ, τάφος ειμι πολύλαλος, τέθνηκα ζῶν;* — dok M ima pogrešno: *... grub υ jest υ i ππογορεčiv υ ...*

U 251g—1/4 *i ašte mēni mal υm ka samomu ukazu oslablenaago pot υcete.* — *Και, ει δοκει, διὰ βραχέων επ' αὐτήν τὴν περιοχὴν τοῦ παραλύτου παραδράμωμεν* — M ašte *hoštete malom υ na samodr-*

---

²² Upoređivanje tekstova omogućava da se isprave ne samo greške pisara oba zbornika, već i pogreške izdavača u Usp. zborniku, osobito pojedine konjektуре (moje konjektуре stavljene su u uglate zagrade). Pored navedenog primjera 251g-16 *srěď υ moje = srednoje*, slično je i 251g-19 *srěď my = srěďny*, što potvrđuje M sa svojim *srěďny*.

žanije oslablenaago. svtcēm se. Smisao izraza 'ka samome ukazu' M nije razumio i prevodi ga sa *na samodržanije*, što u stvari znači 'obratite se na samu izjavu raslabljenoga (uzetoga)'. Također prepisivač M nije shvatio značenje glagola *potvcēte* = 'podsticati', pobuđivati' (samoga slijepca), već ga je zamijenio s nerazumljivim *svtcēm se*.

U 250g—17/19 *jako vssego človeka čela svtvorih v subotu. — δτι δλον ανθρωπον υγιη έποίησα έν σαββάτω*; — *zane vy sego zdrava stvorih v subotu*: prepisivač M ispušta *vssego človeka*, što je bitno za smisao u ovoj rečenici.

Vrlo očit primjer nerazumijevanja teksta od strane pisara M bilo bi i ispuštanje neophodne negacije *ne* i zadržavanje glagola *oriti* mjesto *razoriti* koji zahtijeva smisao teksta, inače pravilno sačuvanog u U 251b—14/18 *ašte by ne svbylo se slovo razoril v byh v subotu vsuje glagolav — Ει μη ένήργησεν ο λόγος, έλυσα αν τδ σάββατον ματαιολόγησας* — *ašte ne bi dēistvovalo sl(o)vo to oril vih v suboty sujeslovest'vūiv v*. Ili, pak, ispuštanje negacije u rečenici U 253v—31/253g—2, isp. gore navedeni primjer.

Slično je i s imenicom *ud v* koja pravilno glasi u singularu u U 251b—9 *i ud v razlučajušte — και μέλος χωρίζοντες* — M *ud y razlučešte*, sa oblikom *ud y* u pluralu, što, skupa sa čitavim nizom ove vrste izmjena, kao i propusta u samome tekstu (isp. primjere na početku članka), kako pojedinih riječi, tako i cijelih sintagmi, a koje su vrlo važne za sam smisao teksta, svjedoči o nedovoljnoj shvatljivosti teksta prijevoda ove homilije za prepisivača M.

Usp. isto tako bolje čuva upotrebu različitih gramatičkih konstrukcija i različitih stilskih obrta u odnosu na grč. original nego tekst M homilije. To je pokazala naša cjelokupna analiza; navedimo još ova dva primjera:

Konstrukcija dativa s gl. biti nalazi se sačuvana u tekstu U 254a—4/6 *ničvto že divvno po svm vrti prēt v r pēti mi byti — ουδέν καινότερον μετά θάνατον υπομένειν μέλλω*, što M razrješava ovako: *ničesože novēiša po smrti postradavša*.

M pojednostavljuje očigledno stariju konstrukciju, koja glasi u U 251g—4/6 *Gospoda radi v svpomēnu v šu oslablenago — δια τδ και τδν Κύριον απομνημονεύσαι τδ παραλύτου* — *zane i Gospod v pomenu oslablenaago*, vraćajući se na finitni oblik.

*

Izuzetno bogatstvo leksičkih i stilskih rješenja, brojno zastupljenih u oba sačuvana teksta slavenskog prijevoda Zlatoustova Slova »Na Prepolovljenje k Pedesetnici« stvara na prvi pogled dojam o

dva kvalitetno različita teksta, tj. o dva nezavisna prijevoda. Međutim, paralelna analiza tekstova nesumnjivo pokazuje da su to dva prijepisa, ruske i srpske redakcije, koji uzlaze jednom zajedničkom stsl. prijevodu. To pokazuje čitav niz identičnih rečenica i sintagmi, neobičnih konstrukcija, a osobito redosljed riječi originala, koji je ponekad veoma striktno sačuvan. Isto tako poređenje tekstova u cjelini, kako međusobno, tako i s grčkim originalom, jasno pokazuje da su obadvije redakcije homilije načinjene na osnovu raznih predložaka stsl. prijevoda, a ne jedna na osnovu druge.

Brojne strukturne inovacije u leksiku, morfologiji i sintaksi, uz mnoge greške različite prirode, prouzrokovane u prvom redu nerazumijevanjem sadržaja homilije, kao i nemogućnošću postizanja adekvatnih u slavenskom teških gramatičkih konstrukcija i veoma vještih i izuzetno smjelih Zlatoustovih stilskih obrta, sve je to izmijenilo prvobitnu sliku stsl. prijevoda homilije tako da do nje doista nije moguće više doći. Polazeći od impostacije da su prvi prevodioci na slavenski jezik morali biti bliži grčkom originalu, odnosno prilično dosljedno ga se pridržavati kao jedinih postojećih obrazaca, u gramatičke konstrukcije i visoko razvijena stilska rješenja kojih su pokušavali ukalupiti slavensku jezičnu stihiju, moramo konstatirati u našoj analizi oba slavenska teksta homilije prisustvo procesa simplifikacije i slavizacije, koji su osobito intenzivni u tekstu Mih. homilijara.

Tekst Usp. zbornika bolje je očuvao svoj stsl. original u strukturi kompozicije, i u gramatičkim konstrukcijama, a čini se, ipak, manje u leksiku, gdje je redaktor često puta pribjegavao slobodnom parafraziranju po smislu, a nekad je i svjesno uvodio, kako se čini, i supstituciju izraza da bi dostigao što veću izražajnu snagu grčkog originala. U čitavom nizu primjera M redaktor se trudio da potpuno ponovo prevede grčki tekst, na nekim mjestima je težio da točnije prevede pojedine izraze, ali se često zaplitao i prevedeni tekst učinio još nejasnijim; ipak ponekad je prevodio preciznije nego redaktor U. U većini slučajeva M redaktor pojednostavljuje starije konstrukcije, ili, pak, ne shvaćajući njihov smisao umnogome ih sadržajno iskrivljuje i netočno interpretira.

Obadva teksta Zlatoustove homilije *I ježe ne suditi na lica*, kako to pokazuje provedena analiza, posjeduju izuzetnu jačinu jezičnog izraza, snagu sintetičkih oblika i gramatičkih konstrukcija, raznolikost i bogatstvo leksika, jednu zadivljujuću jezičnu kreativnost, koju slavenski jezici nisu mogli postići ni do danas u svome razvoju. Razlozi za to su i razumljivi i mnogobrojni.

Summary

CHURCH SLAVIC TEXTUAL PARALLELS IN THE TRANSLATION OF JOHN CHRYSOSTHOM'S HOMILY »I JEŽE NE SUDITI NA LICA«

A study of two or more versions of the same text, written in only one redaction or in different ones, offers a possibility of manifold textual analysis, as we have attempted to do in this paper where a Russian (Uspenskij Sbornik) and a Serbian (Mihanović Homiliar) versions of John Chrysosthomo's homily »I ježe ne suditi na lica« were compared.

A parallel study of textual variants permits us, first of all, to establish their original or common textual source. This is not always an easy task (even when one deals with a large group of identical texts, as are, for example, the Gospels and the Acts and Epistles of the Apostles), because the first common (»svodni«) translation is present in all of the preserved variants in codices as well as any other type of a given text. As our analysis shows, in both Slavic textual parallels under investigation, beside numerous mistakes which considerably and sometimes completely obliterate the meaning of the texts, there are also many structural lexical, morphological and syntactical variants, so that neither of the two redactions, in spite of their clear dependence on an original OCS translation, reflects faithfully that OCS original. This is particularly obvious when compared to the preserved original Greek text of this homily. The least amount of differences exist in the Biblical quotations, which form more than one fifth of the (whole) text. However, in the passages which were not protected by the sacred authority of the original, the translators allowed themselves great liberties in their creative search for beautiful synonyms, which in most cases do not adequately translate the right shade of meaning found in the original text. Sometimes these are only metaphors of a more or less similar meaning, but they are often completely wrong, and may, in certain cases, obliterate the understanding of the texts. This substitution of original words by the new ones, as well as differences in choice of more suitable syntactic constructions, seem to indicate that the two texts under investigation represent two completely separate and independent versions in spite of a whole series of identical sentences (when the two texts strictly follow the original) with unusual constructions and rare expressions, which clearly point to a common »ancestor«, an OCS translation. In both cases, the redactors did their job very conscientiously and consulted the Greek original, which obviously presented great problems both for the original translator and the later scribes, because of Chrysosthomo's daring style.

The Russian text (Uspenskij sbornik) follows its OCS original more faithfully than Mihanović's text in the syntactical structures and grammatical constructions, and somewhat less faithfully, as it seems, in the lexis in which the Russian scribe often freely paraphrased the original meaning. It seems that he even consciously introduced certain lexical changes in an attempt to match the powerful expression of the Greek original.

On the other hand, the scribe of the Mih. in many cases attempted to translate the Greek text anew or at least to find a more adequate translation for individual words. He often failed in this effort, and, as a result, the Mih. text is often unclear. One should point out, however, that this scribe occasi-

onally did a better job than the one who worked on the Usp. sbornik. All the mentioned features are abundantly exemplified in both texts under investigation.

A paralel investigation of two (or more) versions of the same recopied text also provides us with a possibility to reconstruct the full, complete text in cases when in one version some passages are missing, either because they were lost, or as a result of a scribal errors or a conscious omission by the redactor. (This is the case, for example, with our Mih. Homily where a whole page is missing with a part of the text which in the Usp. sbornik contains as much as 117 lines.) Of great importance in this process is the reconstruction of the omitted or incorrectly quoted words and passages, resulting also from scribal errors or, later, from the conjectures of publishing.

Finally, this kind of textual analysis permits us also to read correctly those words which are not clear in one version, and whose meaning is otherwise impossible to decipher from their own context. Such analysis is particularly valuable in dealing with very rare and old expressions, especially in cases when a Greek original is not available. The most interesting cases of this kind found in the Usp. sbornik and the Mih. Hom. are explained in the list of the synonyms and textual variants at the end of this paper.

SLOVO

27

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1977

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11

BR. 27

Urednički odbor:

ANICA NAZOR,
MARIJA PANTELIĆ, JOSIP TANDARIĆ

Glavni i odgovorni urednik:

ANICA NAZOR

Korektori:

ALOJZ JEMBRIH, JASNA VINCE

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1978.